อนุสรณ์

งานพระราชทานเพลิงศพ

หลวงสวัสดิ์ธาตรี

(ปุ๋ย สุกุมลจันทร์)

ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส

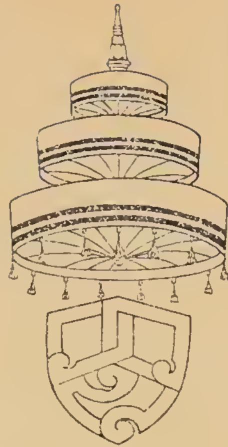
๕ กรกฎาคม ๒๕๑๘

ขอกราบขอบพระคุณทุก ๆ ท่าน ที่ได้ให้เกียรติมาในงานพระราชทานเพลิงศพ หลวงสวัสดิ์ธาตรี (ปุ๋ย สุกุมลจันทร์)

หากการต้อนรับขาดตก บกพร่องด้วยประการใด ๆ ก็ตาม ได้โปรดประทานอภัย ขอให้ทุก ๆ ท่านจงเป็นสุขมีแต่ความสบายใจเป็นนิจนิรันดร์.

บุตร ธิดา หลาน

อนุสรณ์

หลวงสวัสดิ์ตตรี (เปี่ย สกุลจันทร์) ได้ความคุ้นเคยสนิทสนมกับอาตมา ตั้งแต่ครั้งคุณหลวงอุปสมบท ณ วัดราชบพิธ มีเจ้าพระคุณ พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า ทรงเป็นพระอุปัชฌาย์ ได้ฉายาว่า ปาสาทิโก เมื่อวันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๖๕ โดยข้าพเจ้าเป็นพระพี่เลี้ยง นับแต่นั้นมา ความคุ้นเคยก็ยิ่งสนิทชิดเชื้อมาตามเวลา ไม่เสื่อมคลาย ต่อมาคุณหลวงได้ส่งบุตรให้เข้าอุปสมบทในวัดราชบพิธ สืบสายความเคารพนับถือสืบมา.

คุณหลวงสวัสดิ์ตตรี มีอัธยาศัยตรงไปตรงมา รักคุณธรรม เคร่งศีลและซื่อเสียง เมื่อว่างภาระกังวลด้านอาชีพแล้ว ได้สนใจปฏิบัติธรรม ในสำนักพระสุทธิธรรมรังสี คัมภีรเมธาจารย์ (ลี ธมฺมธโร) วัดอโศการาม ถึงกับออกจากบ้านเรือนเข้าปฏิบัติธรรมอยู่ในวงวัด จนปรากฏคุณธรรมประจำสติปัญญาตามแนวสัมมาปฏิบัติ แต่ร่างกายทนต่อการฝึกฝนอบรม ไม่

เท่าไร เกิดโรคเบียดเบียน ไม่สามารถประจำอยู่ที่วัดได้ ต้องกลับมาอาศัยบ้านที่ถนนหลอโสก บำเพ็ญตนเลี้ยงดูหลานผู้มีหน้าที่ส่งพระรัตนไตร บูชาด้วยปฏิบัติบูชาเสียมากต่อดุษฎี.

ในสมัยรับราชการกรมศิลป์ ได้ดำรงตนอยู่ในความซื่อตรง จงรักภักดี สมหน้าที่ต่างพระเนตรพระกรรณ อย่างน่าสรรเสริญ, ในสมัยประกอบอาชีพเกี่ยวกับการธนาคาร ได้วางตนอยู่ในความซื่อสัตย์ สุจริต อย่างเคร่งครัด เป็นที่รักใคร่เชื่อถือของบรรดาผู้เกี่ยวข้องกับการเงินทั้งหลาย.

ตามปัจฉิมวัย แม้โรคภัยจะเบียดเบียนอยู่เป็นประจำก็ตาม หน้าที่ของพ่อบ้านที่ดีจะพึงปฏิบัติอย่างไร ก็ได้ปฏิบัติอยู่อย่างเพียบพร้อม, หน้าที่ช่วยเหลือผู้อื่นเป็นสาธารณประโยชน์ ก็ยังได้บำเพ็ญเป็นประจำ เช่นบริจาคทรัพย์บำรุงโรงพยาบาล บำรุงอารามต่างๆ เป็นต้น.

นับว่าคุณหลวงสวัสดิ์ดาตรี ได้ดำเนินชีวิตด้วยการบำรุงตนเองให้สุขสวัสดิ์สมบูรณ์แล้ว ยังได้อนุเคราะห์ผู้อื่น มีลูกหลาน และสาธารณกุศล เป็นผลเกิดคุณประโยชน์แก่ผู้อื่นอีกตามสามารถ ไม่ใช้ชีวิตให้เป็นภัยอันตราย เบียดเบียนเขาอื่นให้เดือดร้อน ตกระกำลำบาก จัดว่าเป็นผู้มีชีวิตที่สมบูรณ์ทั้งประโยชน์ตนและผู้อื่น ทั้งประโยชน์ชาตินี้และชาติหน้า สมลักษณะบัณฑิตในพระพุทธศาสนาโดยแท้จริง.

ย่อมเป็นที่แน่ใจของมิตรชนทั้งหลาย มีท่านภรรยา บุตรธิดา มิตรตาเป็นต้น ว่า คติวิสัยของคุณหลวงสวัสดิ์ดาตรี คงไม่ตกต่ำ เพราะได้บำเพ็ญความดีเป็นบุญกุศลไว้ตามสามารถแล้ว บุญนั้นย่อมเป็นที่พึ่ง นำให้ถึงความสุขอันเลิศในสัมปรายภพ ในโลกเบื้องหน้าอย่างไม่ต้องสงสัย.

[illegible signature]

วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

วันจันทร์ที่ ๑๖ มิถุนายน ๒๕๑๕

รองอำมาตย์เอก หลวงสวัสดิ์ธาตรี

(ปุ๋ย สุกุมลจันทร์)

ชาตะ ๑๖ เมษายน ๒๔๓๔

มตะ ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๑๗

ประวัติย่อ
รองอำมาตย์เอก หลวงสวัสดิ์ธาตรี
(ปุ๋ย สุกุมลจันทร์)

รองอำมาตย์เอก หลวงสวัสดิ์ธาตรี เป็นบุตรของหุ้มแพร หลวงวาสุเทพ (นวม) และนางนิ่ม วาสุเทพ เกิดเมื่อวันพฤหัสบดี ที่ ๑๖ เมษายน ๒๔๓๔ เดือน ๕ ปีเถาะ ที่ตำบลบางเสาธงฝั่งเหนือ อำเภอบางกอกน้อย ธนบุรี มีพี่ชายร่วมบิดามารดา ๑ คน คือ นายเล็ก สุกุมลจันทร์ ทนายความจังหวัดปทุมธานี ได้ศึกษาเล่าเรียนในโรงเรียนวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษดิ์ จนจบชั้นสูงแล้วได้ไปสมัครเป็นเสมียนฝึกหัดที่หอทะเบียนที่ดิน จังหวัดพระนคร ได้รับบรรจุเป็นเสมียนโทกรมที่ดิน เมื่อเดือนตุลาคม ๒๔๕๑ รับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ ๔๐ บาท ได้รับเลื่อนตำแหน่งและเงินเดือนขึ้นตามลำดับ จนถึงตำแหน่งข้าหลวงตรวจการประจำกรมที่ดินและโลหกิจ รับเงินเดือน ๆ ละ ๓๐๐ บาท ได้ลาออก

จากราชการ เมื่อเดือนเมษายน ๒๔๘๒ รับพระราชทานเบี้ยบำนาญเดือนละ ๑๕๐ บาท

มีบุตรธิดา ๔ คน

๑. นางถนอม สุยะนันท์

๒. นายบัณฑร สุกุมลจันทร์ (ถึงแก่กรรมแล้ว)

๓. นายสวัสดิ์ สุกุมลจันทร์

เมื่อภรรยาเดิมได้ถึงแก่กรรมแล้ว ได้สมรสกับ น.ส. พรวิเศษคามิน ได้มีบุตรด้วยกันคนหนึ่ง ชื่อ ด.ช. ประชุม สุกุมลจันทร์ (ถึงแก่กรรมเมื่ออายุ ๕ ปี) และได้อยู่ร่วมสุขทุกข์กันมาตราบเท่าหลวงสวัสดิ์ธาตรีได้ล่วงลับไป

รับพระราชทานยศ สัญญาบัตร

๒๖ มีนาคม ๒๔๖๑	รองอำมาตย์โท
๘ พฤศจิกายน ๒๔๗๒	รองอำมาตย์เอก
๑๓ ตุลาคม ๒๔๖๔	นายหมู่ตรีเสือป่ารักษาดินแดนปราจีนบุรี กองร้อยที่ ๓ เสือป่าราบ

รับพระราชทานบรรดาศักดิ์

๒๒	ธันวาคม ๒๔๖๑	ขุนสวัสดิ์ธาตรี
๘	พฤศจิกายน ๒๔๗๔	หลวงสวัสดิ์ธาตรี

รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์

ร.ศ.	๑๓๐	เข็มอัยราพรต
๑	มกราคม ๒๔๖๖	เบ็ญจมาภรณ์มงกุฎสยาม
๗	กันยายน ๒๔๖๙	เหรียญบรมราชาภิเศก ร. ๗
๒๓	เมษายน ๒๔๗๕	เหรียญที่ระลึกงานฉลองพระนครครบ ๑๕๐ ปี
๑๕	ธันวาคม ๒๔๗๘	เหรียญพิทักษ์รัฐธรรมนูญ
๑๕	กุมภาพันธ์ ๒๔๗๘	เหรียญจักรพรรดิมาลา
๒๐	กันยายน ๒๔๘๐	จัตุรถาภรณ์มงกุฎสยาม

ย้ายเปลี่ยนที่รับราชการในกระทรวงเกษตร

พ.ศ. ๒๔๕๑	เป็นเสมียนเอกหอทะเบียนจังหวัดอ่างทอง
พ.ศ. ๒๔๕๔	เป็นผู้รั้งผู้ช่วยหอทะเบียนจังหวัดสุพรรณบุรี

พ.ศ. ๒๔๕๔	เป็นผู้ช่วยหอทะเบียนจังหวัดอ่างทอง
พ.ศ. ๒๔๕๖	เป็นผู้ช่วยหอทะเบียนที่ดินจังหวัดพระนคร
พ.ศ. ๒๔๕๗	เป็นผู้ช่วยหอทะเบียนที่ดินจังหวัดพระประแดง
พ.ศ. ๒๔๕๘	เป็นผู้ช่วยกรมการตำแหน่งนายหอทะเบียนที่ดินจังหวัดสมุทปราการอีกตำแหน่งหนึ่ง
พ.ศ. ๒๔๕๙	เป็นผู้ช่วยนายทะเบียนที่ดิน หอทะเบียนที่ดินจังหวัดสิงห์บุรี
พ.ศ. ๒๔๖๐	เป็นผู้ช่วยหอทะเบียนที่ดินจังหวัดสมุทรปราการ
พ.ศ. ๒๔๖๒	เป็นนายทะเบียนที่ดินจังหวัดปราจีนบุรี
พ.ศ. ๒๔๗๐	เป็นเกษตรจังหวัดมีนบุรี
พ.ศ. ๒๔๗๓	เป็นเกษตรจังหวัดสุพรรณบุรี

พ.ศ. ๒๔๗๙ เป็นหัวหน้าแผนกรักษาทะเบียน กรมที่ดิน

พ.ศ. ๒๔๘๑ เป็นข้าหลวงตรวจการประจำกรมที่ดินและโลหกิจ กรมที่ดิน

อุปสมบท

อุปสมบท ณ พระอุโบสถวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม เมื่อวันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๖๘ มีนามฉายาว่า ปาสาทิโก พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า ทรงเป็นพระอุปัชฌาย์ เจ้าพระคุณ พระวินัยมุนี (แปลก) เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระครูวิจิตรธรรมคุณ (วาสน์) สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราชองค์ปัจจุบัน เป็นพระพี่เลี้ยง ลาสิกขาเมื่อวันที่ ๒๓ ตุลาคม ๒๔๖๘

บั้นปลายชีวิต

หลวงสวัสดิ์ธาตรี เมื่อลาออกจากราชการแล้ว ไปทำงานที่ธนาคารแห่งเอเชียเพื่อการพาณิชยกรรมและอุตสาหกรรม

และเป็นผู้หนึ่งที่ร่วมริเริ่มก่อตั้งสหธนาคาร จำกัด และได้ร่วมดำเนินการให้สหธนาคาร จำกัด เจริญมาหลายปีและต่อมาได้ลาออกเพื่อพักผ่อนร่างกายจิตใจ หลวงสวัสดิ์ธาตรีได้บำเพ็ญกุศลสาธารณประโยชน์อยู่เนือง ๆ ด้วยศรัทธาเลื่อมใสมั่นคงในพระพุทธศาสนา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๙ ได้บริจาคทรัพย์พิมพ์หนังสือ "ธรรมกถา" แจกเป็นธรรมทานและเข้าฝึกบำเพ็ญกรรมฐานที่วัดเขาไกรลาศ และบริจาคทุนร่วมสร้างบันไดขึ้นวัด ถวายหุ้นสร้างวัดที่อำเภอหัวหินบ้าง ที่วัดถ้ำแกลบ เพชรบุรีบ้าง แล้วกลับมาร่วมกับอาจารย์ท่านเจ้าคุณพระสุทธิธรรมรังษีคัมภีรเมธาจารย์ (พระอาจารย์ลี) ที่สร้างวัดอโศการาม ได้บริจาคทรัพย์ซื้อที่ดิน ๑ ไร่ เพื่อขยายวัดสร้างกุฏิเพื่อนั่งกรรมฐาน และได้ร่วมสร้างโบสถ์ ศาลาพระเจดีย์ตั้งมูลนิธิค่าน้ำค่าไฟฟ้า และภัตตาหารในวัดอโศการาม หลวงสวัสดิ์ธาตรี ได้ทำหนังสือมอบร่างกายให้แก่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ เพื่อให้นักเรียนแพทย์ได้ศึกษาและได้มอบเงินจำนวนหนึ่งให้กับโรงพยาบาลศิริราช เพื่อเป็น

ทุนรักษาพยาบาลแก่ผู้ป่วย และอีกจำนวนหนึ่งได้ถวายไว้กับวัดราชบพิธ ท่านได้ป่วยกระเสาะกระแสะมาประมาณ ๖ — ๗ ปี เมื่อวันที่ ๔ เมษายน ๒๕๑๗ ได้ป่วยด้วยโรคหลอดโลหิตตีบ เข้ารับการรักษาตัวที่สถาบันประสาทวิทยา พญาไท นายแพทย์ได้ให้การรักษาอย่างดียิ่ง แต่อาการมีแต่ทรงกับทรุดและได้ถึงแก่กรรม เมื่อเวลา ๐๖.๔๕ น. ของวันที่ ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๑๗ ด้วยอาการสงบ รวมอายุได้ ๘๓ ปี ๒๙ วัน.

อนุสรณ์ถึง
คุณหลวงสวัสดิ์ธาตรี (ปุ่ย สุกุมลจันทร์)

คุณหลวงสวัสดิ์ธาตรี ได้เคยอุปสมบทตลอดไตรมาส ณ วัดราชบพิธ ร่วมเสด็จพระอุปัชฌาย์ และพระอาจารย์เดียวกันกับอาตมาคือ พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า และท่านเจ้าคุณพระจุลคณิศร (จรัส ป. ๖ โสรัตยาทร) จึงมีความคุ้นเคยกับอาตมาตลอดมา เมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๔๙๗ อาตมาได้เริ่มการก่อสร้างวัดเขาไกรลาศ หัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ คุณหลวงสนใจใคร่ปฏิบัติสมถกัมมัฏฐาน วิปัสสนากัมมัฏฐาน อาตมาแนะให้ไปพักหาความสงบเป็นกายวิเวก จิตตวิเวกเพื่ออุปธิวิเวก อยู่ ณ วัดเขาไกรลาศ คุณหลวงก็ได้ไปพักอยู่นานประมาณ ๔๐ วันเศษ ในปีต่อมาก็เคยพาภรรยา คือ คุณนายพร สวัสดิ์ธาตรี และบุตรธิดากับหลาน ๆ ไปพักอีกหลายคราว คุณหลวงกับภรรยาและบุตรธิดา พร้อมด้วย

บรรดาหลาน ๆ ได้ร่วมกันสละทุนทรัพย์ช่วยในการก่อสร้าง เช่น ครั้งแรกให้ทำบันไดก่อด้วยหิน ทางด้านทะเล ทิศตะวันออก ๒,๐๐๐ บาท ต่อมาก็สละหุ้นไฟฟ้า ๒ หุ้น ให้คุณพระประสุตกลการขายได้เงิน ๓,๘๒๐ บาท มาตั้งเป็นนิธิวัดภัตตาหารภิกษุสามเณรและอาคันตุกะ เป็นเหตุให้มูลนิธิภัตตาหารของวัดเขาไกรลาศ เพิ่มพูลมากขึ้นโดยลำดับ ๆ ในปัจจุบันทางวัดให้ค่าภัตตาหารภิกษุรูปละเท่าราคา ๒๐๐ บาท เท่ากันทุกรูป ทั้งพระภิกษุทั้งสามเณร แม่ชี ๒ คน ๆ ละ ๑๐๐ บาท (เฉพาะที่ทำอาหารถวายพระลางรูป)

ต่อมาคุณหลวงสวัสดิ์ธาตรี ไปสมัครอยู่ปฏิบัติกัมมัฏฐาน ณ วัดอโศการามกับพระอาจารย์ลี ธมฺมธโร คือ ท่านเจ้าคุณสุทธิธรรมรังษีคัมภีรเมธาจารย์ (ผู้สร้างวัดอโศการาม) เป็นเวลาช้านาน ภายหลังกลับมาอยู่กับบ้านแล้ว ก็แยกตัวนอนเป็นสัดส่วน และมีมุ้งกลดไว้นอนเช่นพระกัมมัฏฐาน นับว่าคุณหลวงสวัสดิ์ธาตรี สนใจใคร่ธรรมมุ่งปฏิบัติในอริยมรรคอริยธรรมบริบูรณ์ด้วยไตรสิกขาเป็นเวลาเนิ่นนานจนถึงอนิจจกรรม ก่อนถึงอนิจจกรรมเป็นเวลานาน คุณหลวงได้

อาราธนา เจ้าประคุณ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช วัดราชบพิธ ครั้งยังดำรงสมณศักดิ์เป็นพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ กับอาตมาและเจ้าคุณพระเทพโมลี (ปัจจุบันดำรงสมณศักดิ์ที่พระธรรมโสภณ) ไปฉันอาหารเพล แล้วมอบพินัยกรรมซึ่งเตรียมทำไว้แล้ว จำได้ว่าสุดท้ายมอบภาระการทำศพไว้ในพระอุปถัมภ์ของ เจ้าประคุณ สมเด็จ ฯ และขอให้อาตมาทั้ง ๒ รับรู้และลงนามเป็นพยานด้วย ดังนั้นคุณหลวงกับอาตมา โดยเฉพาะเจ้าประคุณ สมเด็จ ฯ พระองค์นี้ กับภรรยา บุตรธิดา หลาน ๆ ของคุณหลวงสวัสดิ์ธาตรีจึงคุ้นเคยสนิทสนมกันดีตลอดมาเป็นเวลาช้านานจนถึงปัจจุบัน ภายหลังบุตรและหลานก็ได้มาอุปสมบทอยู่ ณ วัดราชบพิธ แม้เมื่อคุณหลวงถึงอนิจจกรรมล่วงลับไปแล้ว คุณนายพร สวัสดิ์ธาตรี พร้อมด้วยบุตรธิดา ก็ไปมาหาสู่กับพระเถรานุเถระ วัดราชบพิธสม่ำเสมอมา เมื่อคุณนายพรสวัสดิ์ธาตรี มีอายุครบ ๖๗ นอกจากได้ทำบุญศมมงคลที่โรงพยาบาลสงฆ์แล้ว คุณนายยังได้สละทรัพย์ตั้งมูลนิธิวัดราชบพิธส่วนหนึ่ง และวัดเขาไกรลาศ หัวหิน อีก

๑๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งหมื่นบาทถ้วน) สมทบทุนมูลนิธิเดิม "ปุ๋ย—พร สวัสดิ์ธาตรี" เมื่อวันที่ ๑๕ มีนาคม ๒๕๑๘ นี้ เท่าที่อาตมาทราบ ส่วนที่ไม่ทราบคงมีอีกมากวัดมากแห่งมากรายการ

รวมความว่า คุณหลวงสวัสดิ์ธาตรีกับภรรยา เป็นผู้เกิดมาดี มีชีวิตเป็นอยู่ก็เป็นอยู่ดี หมั่นเก็บสั่งสมอบรมแต่ความดี เป็นบารมีธรรมเพิ่มเติมทุนเดิมของตน ๆ อยู่สม่ำเสมอตลอดมาจนถึงอนิจจกรรม เช่น คุณหลวงหาได้ยาก จึงมั่นใจว่า "คุณหลวงเมื่อตายไปแล้วก็ตายไปสู่คติที่ดี ที่เรียกสุคติโลกสวรรค์ หรือพรหมโลก ตามอำนาจแห่งกรรม และชื่อว่าถือเอาสาระแห่งตนไว้ได้ในโลกนี้ สมด้วยบาลีพระพุทธภาษิตข้อว่า

สทฺธาย สีเลน จ โย ปวฑฺฒติ
ปญฺญาย จาเคน สุเตน จูภยํ
โส ตาทิโส สปฺปุริโส วิจกฺขโณ
อาทียติ สารมิเธว อตฺตโนติ

แปลความว่า ท่านผู้ใดเจริญด้วยสัทธา สีละ สุตะ จาคะ และปัญญาอย่างละ ๒ คือทั้งส่วนโลกิยะ และโลกุตตระ หรือทั้งฝ่ายคติโลกคติธรรม ผู้นั้นถ้าเป็นชายเรียกอุบาสก ถ้าเป็นหญิงเรียกอุบาสิกา เป็นตาทีตาทินีบุคคล (ผู้ประพฤติธรรมสม่ำเสมอ หรือเสมอต้นเสมอปลาย ไม่ลุ่ม ๆ ดอน ๆ) มีวิจักขณปัญญา ชื่อว่าถือเอาสาระแห่งตนไว้ได้ในโลกนี้ ดังนี้

อนึ่ง บุคคลผู้เกิดมาในโลกจะเป็นหญิงหรือชาย เด็กผู้ใหญ่ ถ้าไม่หมั่นแสวงหาทั้งโลกิยทรัพย์ ทั้งโลกุตตรทรัพย์ หรืออริยทรัพย์ ปล่อยชีวิตขัยวัยวันคืนเดือนปีให้ล่วงไปเปล่า เป็นชนิดพ่อพวงมาลัยหรือแม่พวงมาลัย เห็นว่า เท่ากับมีตาบอดทั้ง ๒ ข้าง แขนขาดทั้ง ๒ ข้าง หรือขาด้วนทั้ง ๒ ข้าง แต่ถ้ามุ่งแสวงหาเพียงโลกิยทรัพย์ หรืออริยทรัพย์ไว้เป็นเสบียงเดินทาง หรือบารมีธรรมบ้างแล้ว ท่านว่า "มีตาดีข้างเดียว บอดเสียข้างหนึ่ง หรือมีแขน—ขาดีข้างเดียว แต่ขาดหรือด้วนเสียข้างหนึ่ง" แต่ถ้ามุ่งแสวงทั้งโลกิยทรัพย์ ทั้งโลกุตตรทรัพย์ หรืออริยทรัพย์พร้อมกันไป

ท่านว่ามีตาดีทั้ง ๒ ข้าง มีแขนขาดีทั้ง ๒ ข้าง ครบบริบูรณ์ ไม่ขาดตกบกพร่อง

คุณหลวงสวัสดิ์ธาตรี และคุณนายพร สวัสดิ์ธาตรี เป็นผู้เกิดมาดี มีชีวิตเป็นอยู่ดี เพราะช่วยกันร่วมกันแสวงหาทั้งโลกียทรัพย์ ทั้งโลกุตตรทรัพย์ หรืออริยทรัพย์พร้อมกันไป ไม่ปล่อยให้ชีวิตขัยวัยวันคืนเดือนปีล่วงไปเปล่า จึงชื่อว่า "มีบังตาดีทั้ง ๒ ข้าง มีแขนขาดีทั้ง ๒ ข้าง มีอวัยวะเป็นอังคสมนิธิ (ขุมทรัพย์คือบุญคืออองค์อวัยวะ) สมบูรณ์บริบูรณ์ไม่ขาดตกบกพร่อง" จึงขอสรรเสริญเจริญพร อนุสรณ์ระลึกถึงคุณหลวงในคราวรับพระราชทานเพลิงศพ ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส ในวันเสาร์ที่ ๕ กรกฎาคม ๒๕๑๘

พระพุทธพจนวราภรณ์

วัดราชบพิธ
วันที่ ๑๔ มิถุนายน ๒๕๑๘

หลวงสวัสดิ์ธาตรี กับ วัดอโศการาม

คุณสวัสดิ์ สุกุมลจันทร์ บุตรของคุณหลวงสวัสดิ์ธาตรี (ปุ่ย สุกุมลจันทร์) ได้ไปหาข้าพเจ้าที่วัดอโศการาม บอกว่าจะพระราชทานเพลิงศพของคุณหลวง ในวันที่ ๕ กรกฎาคม ๒๕๑๘ ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส ขอให้เขียนเรื่องเกี่ยวกับคุณหลวง ในคราวที่มาอยู่วัดอโศการามให้ด้วย เพื่อจะเอาไปรวมพิมพ์แจกในงาน ข้าพเจ้ารับจะเขียนให้เท่าที่จำได้ เพราะเมื่อข้าพเจ้ามาอยู่วัดอโศการาม พ.ศ. ๒๕๐๕ นั้น คุณหลวงได้กลับออกไปอยู่บ้านแล้ว แต่ก็ยังมาทำบุญอยู่ไม่ขาด ในสมัยท่านเจ้าคุณ พระสุทธิธรรมรังสีคัมภีรเมธาจารย์ (พระอาจารย์ลี ธมฺมธโร) ยังมีชีวิตอยู่ คุณหลวงได้ไปสร้างบ้านพักอยู่ในวัด และได้ออกไปปฏิบัติธรรมกัมมัฏฐานอยู่กับท่านเจ้าคุณอาจารย์ เพื่อจะเร่งทำความเพียรอย่างจริงจัง แต่ว่าสังขารไม่อำนวยให้เพราะความชรา และโรคภัยคอยเบียดเบียนอยู่เป็นนิจ ทั้งเจ้าคุณอาจารย์ก็มรณภาพไปเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๔ ขาดอาจารย์ผู้ให้คำแนะนำ จึงได้กลับออกมาอยู่ที่บ้าน ได้ถวายบ้านพักที่สร้างไว้ให้เป็นกุฏิ สำหรับพระเณรได้อยู่อาศัยจำพรรษาตลอดมาจนกระทั่งทุกวันนี้

คุณหลวงเป็นผู้ตั้งอยู่ในความไม่ประมาท แม้สังขารจะไม่อำนวยให้ในการบำเพ็ญเพียรทางกัมมัฏฐาน เพราะความชรา ถึงอย่างนั้นคุณหลวงก็ยังไม่ลดละในการที่จะหากำไรจากชีวิต จึงได้คิดตั้งมูลนิธิขึ้น เมื่อวันที่ ๕ พฤศจิกายน ๒๕๑๑ โดยให้ชื่อว่าทุน "หลวงสวัสดิ์ธาตรี (ปุ๋ยและพร สุกุมล-จันทร์)" บำรุงค่าอาหาร, น้ำ, ไฟ วัดอโศการาม จำนวน ๑๐,๐๐๐.๐๐ บาท (หนึ่งหมื่นบาทถ้วน) ทางวัดอโศการามได้เบิกเฉพาะดอกผลมาเป็นค่าภัตตาหาร, น้ำ, ไฟ, ตามความประสงค์ ส่วนต้นทุนยังคงอยู่ตามเดิม และคงเพิ่มขึ้นไปตามลำดับ บุญนิธิส่วนนี้ นับว่าเป็นกำไรชีวิตอย่างสำคัญ แม้คุณหลวงจะล่วงลับไปตามคติธรรมดา แต่กุศลผลบุญอันนี้ก็ยังงอกงามไพบูลย์อยู่ชั่วกาลนาน

ขออำนาจแห่งกุศลผลบุญ ที่คุณหลวงได้บำเพ็ญไว้แล้วนี้ จงตามอภิบาลปกป้องคุ้มครองดวงวิญญาณของคุณหลวงทุกภพทุกชาติ ให้ได้รับความสุขตามสมควรแก่คตินิยม จงทุกประการ เทอญ.

พระราชวรคุณ

วัดอโศการาม
๑๒ มิ.ย. ๒๕๑๘

ไว้อาลัย

คุณหลวงสวัสดิ์ธาตรี เป็นผู้ที่ควรแก่ความเคารพนับถือ ท่านเป็นผู้พร้อมด้วยคุณธรรม และได้ปฏิบัติตนให้เป็นตัวอย่างอันดีแก่อนุชนรุ่นหลัง ข้าพเจ้าได้รู้จักกับท่านเป็นเวลานาน แม้ข้าพเจ้าเป็นผู้เยาว์วัยกว่าท่านเป็นอันมาก ข้าพเจ้าได้มีโอกาสร่วมงานกับท่านบางโอกาส เห็นแต่ท่านได้ประกอบกิจการงานในหน้าที่ด้วยความวิริยอุตสาหะ เป็นที่ไว้วางใจของผู้ใหญ่ทุกคน ในระยะที่ท่านได้มาดำรงตำแหน่งแคชเชียร์ใหญ่ของธนาคารเอเซีย ท่านก็ได้มาด้วยความขอร้องจากผู้ใหญ่ที่เกี่ยวข้องในงาน เพราะเกียรติคุณของท่านเป็นประกันอยู่แล้วว่าเป็นผู้ควรไว้วางใจในหน้าที่อันสำคัญ

การที่ท่านจากไปย่อมเป็นที่เสียดายและอาลัยแก่ญาติมิตรทุกคน แต่ท่านก็ได้ทิ้งคุณความดีไว้ทั้งทางโลกและทางธรรม ข้าพเจ้าขอยกย่องท่านไว้ ณ ที่นี้ ว่าท่านเป็นผู้ที่ควรแก่การ

เคารพและสรรเสริญ สิ่งใดอันควรกระทำสิ่งใดอันควรเว้น ท่านได้ถือเป็นกิจวัตร์ประจำวัน

ขออำนาจแก่บุญกุศลและคุณงามความดีที่ท่านได้ประกอบมาแล้ว จงเป็นปัจจัยและพลังให้ดวงวิญญาณอันบริสุทธิ์ของท่านจงประสบสุขในสัมปรายภพนั้นเทอญ.

(นายเสริม วินิจฉัยกุล)

อนุสรณ์หลวงสวัสดิ์ธาตรี

ข้าพเจ้าได้มาทำงานที่สหธนาคาร จำกัด ภายหลังที่หลวงสวัสดิ์ธาตรีได้ลาออกจากตำแหน่งหน้าที่ไปแล้ว แต่ก็ได้ทราบประวัติย่อ ๆ จากผู้เคยอยู่ใต้บังคับบัญชาของท่านซึ่งขณะนี้ยังทำงานอยู่ในสหธนาคาร จำกัด ว่าเดิมหลวงสวัสดิ์-ธาตรีรับราชการกรมที่ดิน ได้ลาออกจากราชการก่อนเกษียณ-อายุ แล้วได้มาเข้าทำงานในธนาคารแห่งเอเซียเพื่อการอุตสาหกรรมและพาณิชย์กรรม จำกัด ในตำแหน่งผู้รักษาเงินซึ่งขณะนั้นหลวงประเจิดอักษรลักษณ์เป็นกรรมการผู้จัดการและต่อมาได้ลาออก จากธนาคาร แห่งเอเซีย เพื่อการ อุตสาห-กรรมและพาณิชย์กรรม จำกัด ก่อตั้ง สหธนาคาร จำกัด (เดิมชื่อ สหธนาคารกรุงเทพ ฯ จำกัด) ขึ้น โดยมีท่านเจ้า-พระยาศรีธรรมาธิเบศร์ หลวงประเจิดอักษรลักษณ์ หลวง-สวัสดิ์ธาตรี และพ่อค้าผู้มีชื่ออีกหลายท่านเป็นผู้เริ่มการธนาคารนี้เริ่มเปิดดำเนินการเมื่อวันที่ ๑๑ มีนาคม ๒๔๙๒ ณ ตึกเลขที่ ๒ ถนนราชวงศ์ (สี่แยกเสือป่า) กรุงเทพมหานคร

(ปัจจุบันเป็นสาขาราชวงศ์) โดยมีท่านเจ้าพระยาศรีธรรมาธิเบศร์ เป็นประธานกรรมการ หลวงประเจิดอักษรลักษณ์ เป็นกรรมการผู้จัดการ และหลวงสวัสดิ์ธาตรี เป็นกรรมการผู้ช่วยผู้จัดการ ส่วนใหญ่ท่านควบคุมงานทางด้านการเงินและการให้กู้ยืม ได้มีพนักงานในธนาคารแห่งเอเชียเพื่อการอุตสาหกรรมและพาณิชยกรรม จำกัด ติดตามท่านมาทำงานที่สหธนาคาร จำกัด ประมาณ ๑๐ คน กิจการธนาคารเจริญก้าวหน้ามาเป็นลำดับ ที่ทำการเดิมคับแคบจึงได้ย้ายที่ทำการสำนักงานใหญ่มาอยู่ที่ตึกเลขที่ ๖๒๔ ถนนเยาวราช (สามแยก) กรุงเทพมหานคร จนกระทั่งบัดนี้ ท่านเป็นผู้มีความขยันหมั่นเพียร ตรงต่อเวลา ซื่อสัตย์สุจริตต่อหน้าที่และรักษาประโยชน์ของธนาคารเป็นสำคัญ พนักงานภายใต้บังคับบัญชาของท่านมีความเคารพในตัวท่านมาก บางคนก็เรียกท่านว่าคุณพ่อ บางคนก็เรียกคุณลุง ในปี ๒๔๙๔ ท่านมีอายุครบ ๖๐ ปีบริบูรณ์ พนักงานธนาคารก็ได้มีส่วนร่วมทำบุญอายุของท่านด้วย ท่านดำรงตำแหน่งกรรมการผู้ช่วยผู้จัดการอยู่

จนถึงกลางปี ๒๔๙๖ จึงได้ขอลาออกจากตำแหน่งหน้าที่ พักผ่อนจากการงานอยู่กับบ้านจนกระทั่งถึงแก่กรรม

ข้าพเจ้าทราบว่า เจ้าภาพกำหนดจะพระราชทานเพลิงศพหลวงสวัสดิ์ธาตรี ในเดือนกรกฎาคม ๒๕๑๘ จึงขอตั้งจิตอธิษฐานให้บุญกุศลและคุณงามความดีที่ท่านได้กระทำไว้ จงเป็นปัจจัยดลบันดาลให้ท่านได้ประสพแต่ความสงบสุขไปชั่วนิรันดร.

บรรเจิด ชลวิจารณ์

กรรมการผู้จัดการ สหธนาคาร จำกัด

"แด่คุณหลวงสวัสดิ์ธาตรี"

ข้าพเจ้าได้รู้จักคุณหลวงสวัสดิ์ธาตรีและภรรยามานาน คุณหลวงเป็นคนดี เทอดทูน ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ด้วยความจงรักภักดี เมื่อขณะรับราชการก็ซื่อตรงต่อหน้าที่ ไม่มีด่างพร้อยในทางทุจริตตลอดอายุราชการ

เมื่อออกจากราชการแล้วก็ได้ถูกเชิญให้ไปเป็นผู้ริเริ่มก่อตั้งสหธนาคาร จำกัด ด้วยคนหนึ่ง เมื่อได้เป็นก็มักจะเพ่งเล็งความประพฤติในทางใช้จ่ายฟุ่มเฟือยของบุคคลผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาให้มัธยัสถ์ เมื่อออกจากธนาคารแล้วก็มุ่งเข้าหาหลักธรรม ได้ไปสวดมนต์ภาวนาที่สำนักวัดอโศการาม เป็นศิษย์ของ เจ้าคุณวิสุทธิรังษีคัมภีรเมธาจารย์ เพื่อฟอกจิตใจให้สะอาด ตามคำสั่งสอนของสมเด็จพระพุทธองค์ เป็นคนมีธรรมะสูงพอตัว

เมื่อเจ้าคุณพิศาลสารเกษตรถึงแก่กรรม ข้าพเจ้าได้ขอให้คุณหลวงสวัสดิ์ ก่อที่เก็บศพให้ที่วัดตึก คุณหลวงก็ได้ทำให้สำเร็จตามความตั้งใจของข้าพเจ้า เพราะข้าพเจ้าไม่พอใจ

ที่จะเก็บศพไว้ที่บ้าน ถ้าตั้งศพไว้ที่บ้าน ก็จะต้องไปยืมเครื่องตั้งศพตามวัด และต้องหาคนมาอยู่เป็นเพื่อน ดูเป็นความยุ่งยากเกินฐานะ ที่จะทำได้ ถ้าจะตั้งศพไว้ที่วัด ก็จะต้องพากันไปฟังสวด เป็นการทรมานจิตใจ และลำบากไม่น้อย ถ้าบรรจุเสียให้เสร็จก็จะเป็นการสะดวกแก่ทุกฝ่าย ข้าพเจ้าขอขอบคุณ คุณหลวงสวัสดิ์ไว้ในที่นี้ด้วย ที่ทำให้ข้าพเจ้าไม่ต้องกังวล ในการที่ต้องทำอะไรตามประเพณี เป็นการลำบากใจมาก เพราะข้าพเจ้ายังไม่เคยเป็นเจ้าภาพจัดการศพของใคร ๆ เลย

เมื่อเกิดสงคราม พันธมิตรได้มาทิ้งลูกระเบิดบ่อยครั้งจนคนภายในครอบครัวของข้าพไม่เป็นอันได้นอน เพราะมีแต่เด็ก ๆ ผู้หญิงและนางน้อย สุทธินัย กับสุมน บุตรี มีผู้ที่หวังดีโทรศัพท์มาบ่อยครั้ง ให้รีบอพยพครอบครัวออกจากบ้าน เพราะบ้านตั้งอยู่ในย่านจุดยุทธศาสตร์ หลังสถานีหัวลำโพง ข้าพเจ้าเองก็ไม่รู้จะไปไหน ไปอยู่กับใคร เพราะคนในครอบครัวก็หลายคน ยุ่งยากใจไม่น้อยจึงนึกได้ถึงคุณหลวง-สวัสดิ์และแม่พร ข้าพเจ้านับแม่พรว่าเป็นน้องสาว จะเรียกว่า

คุณนายก็ดูเขินไป จึงได้เรียกแม่พรน้องสาวเมื่อข้าพเจ้าได้เขียนจดหมายเล่าถึงความเดือดร้อนถึงภัยของสงคราม คุณหลวงและแม่พรก็เห็นใจ รับข้าพเจ้าและครอบครัวไว้ในบ้าน มีบ้านเล็ก ๆ อยู่หลังหนึ่งที่ซอยอโศก ข้าพเจ้าได้อยู่กับคุณหลวงและแม่พรด้วยความสุขสบายตามสภาพ คุณหลวงสวัสดิ์และแม่พรเป็นมิตรอันประเสริฐของข้าพเจ้าในยามยาก และก็มี ๒ คนเท่านั้นจะลืมไม่ได้ตลอดชีวิต

ต่อมาข้าพเจ้าก็ป่วย ช่วยตัวเองไม่ได้ มีแต่แม่น้อยและลูกสาวซึ่งข้าพเจ้ารับไว้เป็นบุตรบุญธรรมได้ช่วยพยาบาล และทำกิจการทุกอย่างให้ ในขณะนี้ สุมนได้เป็นภรรยานายบัญญัติ สุชีวะ ปลัดกระทรวงยุติธรรม สุมนเป็นคนดีมีความกตัญญูตลอดมา

ในระหว่างที่นอนป่วยอยู่ นึกอยากจะทำบุญ แต่ก็ไม่สะดวกด้วยประการทั้งปวง นึกถึงทหารญี่ปุ่นซึ่งมายึดโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยเป็นที่อยู่ จึงเชิญคุณหลวงสรสิทธิ ซึ่งเคยเป็นนายทหารที่ศึกษาจากประเทศญี่ปุ่นมาปรึกษา คุณหลวงก็ร่วมใจที่จะจัดการติดต่อให้ตามความประสงค์

เมื่อคุณหลวงสรสิทธิมาบอกว่า เขาไม่ขัดข้อง ข้าพเจ้าจึงขออนุญาตจากคุณหลวงสวัสดิ์ ซึ่งคุณหลวงก็ไม่ขัดข้อง ที่ขอเลี้ยงทหารญี่ปุ่นที่สนาม ข้าพเจ้าไม่สามารถจะแยกเพื่อนร่วม เกิด แก่ เจ็บ ตาย ได้ ทุกคนมีทุกข์เสมอกันไม่ว่าชาติใดภาษาใด ใครจะติเตียน ด่าว่าอย่างไร ข้าพเจ้าขอยอมรับ

จึงเป็นอันว่าด้วยความร่วมมือของคุณหลวงสรสิทธิ และคุณหนุ่ย โชติกเสถียร ซึ่งเป็นเพื่อนร่วมงานของข้าพเจ้าที่บริษัท ข้าวไทย คุณหนุ่ยเป็นคนใจกว้างและอารี ได้เอื้อเฟื้อจัดให้ตามความประสงค์ ทหารญี่ปุ่นขอพบข้าพเจ้า ๆ ขอตัวว่า กำลังป่วยอยู่ ขอให้เขาได้รับประทานอาหารและสนุก-สนานตามสภาพการยามยากนี้ เขาได้บอกกับคุณหลวงสรสิทธิ ฯ และคุณหนุ่ยว่า ตั้งแต่ได้ออกจากประเทศญี่ปุ่นมาเขาพึ่งได้รับความอบอุ่นและอารีจากคนไทยเป็นครั้งแรก ขอ-ขอบคุณทุก ๆ คนที่ได้ร่วมใจกันทำงาน ที่เป็นกุศลอันยิ่งใหญ่ตามคำสอนของพระพุทธองค์ ทุกคนที่ได้ร่วมใจกับข้าพเจ้าในครั้งนั้น ก็ได้ลาโลกนี้ไปแล้ว เหลือแต่ข้าพเจ้ากับแม่พรน้องสาวเท่านั้น นี่แหละหนอเกิดมา เพื่อรับกรรมและ-ทุกข์ ไม่มีใครหนีไปในทางใด ๆ นอกจากความตาย

ขอเล่าเรื่องคุณหลวงสวัสดิ์ อีกสักเล็กน้อย เมื่อเจ้าคุณพิศาล ฯ พ้นจากหน้าที่ผู้ว่าราชการจังหวัด ก็ได้อพยพครอบครัวจากสุพรรณโดยทางเรือ มีข้าราชการหลายคนมาส่งที่ท่าเรือ คุณหลวงสวัสดิ์ได้ลงเรือมาด้วย เราก็คิดว่าเมื่อถึงอำเภอบางปลาม้าก็คงจะขึ้นจากเรือ แต่เมื่อถึงอำเภอปลาม้าก็ไม่ขึ้นกลับติดเรือมาถึงกรุงเทพ ฯ ด้วย บ้านที่ข้าพเจ้าจะพักก็ยังไม่เรียบร้อย จึงได้ขอให้คุณหลวงรีบกลับสุพรรรณ ได้ให้กางเกงจีนปั่งลิ้น ๑ ตัว และผ้าเช็ดตัว ๑ ผืน แล้วก็ลาไป ไม่ทราบคุณหลวงสวัสดิ์ ไปล้างหน้าและอาบน้ำที่ไหน ทำให้ข้าพเจ้าและเจ้าคุณพิศาล ซาบซึ้งถึงน้ำใจของคุณหลวง

เมื่อถึงวาระสุดท้าย คุณหลวงก็ได้สั่งให้บุตร ภรรยามอบศพให้โรงพยาบาล เพื่อให้นักเรียนแพทย์ได้ศึกษาหาความรู้ในวิชาสรีรวิทยา นี่เป็นความคิดที่รอบคอบ แม้แต่ซากศพ ก็คิดอุทิศให้เป็นประโยชน์ ต่อไปจะให้อะไรแก่ใครไม่มีอีกแล้ว นอกจากดีหรือชั่วเท่านั้นที่เหลืออยู่

คุณหญิงเสงี่ยม พิศาลสารเกษตร

ระลึกถึง

คุณอาที่เคารพ

คุณอาซึ่งมีพระคุณของกระผม ซึ่งกระผมได้อยู่ร่วมกับคุณอามาตั้งแต่กระผมยังเป็นเด็ก ๆ อยู่ เมื่อคุณอามารับราชการเจ้าพนักงานที่ดินจังหวัดสมุทรปราการ กระผมก็ได้มาร่วมกับราชการอยู่กับคุณอาที่จังหวัดสมุทรปราการอีกครั้งหนึ่ง คุณอาเป็นผู้มีพระคุณแก่กระผมเป็นล้นพ้น พระคุณอันนี้กระผมจะลืมเสียไม่ได้ คุณอาเป็นบุคคลดำรงตนได้เหมาะสมกับฐานะ ควรแก่การยกย่องสรรเสริญของบุตรหลานทุก ๆ คน

แต่ในที่สุด คุณอาที่เคารพรักของกระผมก็ถึงแก่กรรมไปตามอายุขัย กระผมคิดถึงคุณอาและอาลัยรักเป็นที่สุด

สุดท้ายนี้ กระผมขอตั้งจิตอธิษฐาน ขอให้ดวงวิญญาณของคุณอาจงไปสู่สุคติด้วย เทอญ

(จิตร สุกุมลจันทร์)
(อดีตประธานสภาจังหวัดสิงห์บุรี)
ปัจจุบัน เป็นทนายความ

แด่ คุณหลวงสวัสดิ์ธาตรี ที่เคารพ

ผมไม่ได้เป็นบุตรของหลวงสวัสดิ์ธาตรี แต่ผมเคารพนับถือท่านเหมือนพ่อ และนับถือภรรยาของท่านเหมือนแม่ ลูกหลานของท่านก็นับถือผมเป็นญาติคนหนึ่ง ผมขอเรียนถึงความสัมพันธ์ระหว่างผมกับท่านโดยย่อ ๆ ดังนี้ เมื่อผมเรียนสำเร็จชั้นมัธยมบริบูรณ์และสอบวิชาข้าราชการพลเรือนได้แล้ว ก็สมัครเข้าทำงานที่กรมที่ดินโดยหวังว่าจะใช้เวลาว่างไปเรียนกฎหมายที่โรงเรียนกฎหมาย กระทรวงยุติธรรม แต่ผมผิดหวังไม่ได้รับราชการอยู่ในกรมที่ดิน แต่ถูกส่งไปรับราชการที่หอทะเบียนที่ดินจังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งขณะนั้นคุณหลวงสวัสดิ์ธาตรีเป็นเจ้าพนักงานที่ดินอยู่ ผมเดินทางไปถึงจังหวัดสุพรรณบุรีมืดค่ำแล้ว ตรงไปพบกับคุณหลวงสวัสดิ์-ธาตรีที่หอทะเบียนที่ดินจังหวัดสุพรรณบุรี ขณะนั้นบ้านพักของทางราชการกำลังก่อสร้างยังไม่แล้วเสร็จ ผมไม่เคยรู้จักกับท่านมาก่อนท่านก็ต้อนรับขับสู้เป็นอย่างดี และให้ผมไปอยู่กับคุณชื่น ทัศนาญชลี ผู้ช่วยเจ้าพนักงานที่ดินซึ่งยังมีบ้าน

ว่างอยู่อีกหลังหนึ่ง ท่านจัดให้ผมทำงานในแผนกออกโฉนด วันใดมีงานทำสัญญามากก็ให้ผมไปช่วยทำสัญญาด้วย ต่อมาได้ทำหน้าที่เบิกจ่ายเงิน ท่านจัดให้ผมเรียนรู้งานของหอทะเบียนที่ดินทุกแผนก เวลาว่างหลังจากเลิกงานท่านก็เรียกผมไปคุยและรับประทานอาหารที่บ้านพักของท่านบ่อย ๆ ท่านไปเยี่ยมหัวหน้าส่วนราชการในจังหวัดท่านก็ชวนผมไปด้วยเช้า ๆ ในวันหยุดราชการก็ขี่จักรยานคนละคันไปรอบ ๆ เมือง ผมไม่สบายท่านก็ให้ไปนอนพักรักษาตัวที่บ้านท่าน ท่านเป็นคนขยันเอาใจใส่ต่อการงาน ท่านชอบปรับปรุงสถานที่ทำงานให้สะอาดและเรียบร้อยอยู่เสมอ ต่อมาทางราชการย้ายท่านเข้ามารับราชการที่แผนกรักษาทะเบียน กรมที่ดิน ผมออกจะว้าเหว่และคิดอยากจะเข้ามารับราชการในกรมที่ดินบ้าง ผมก็ได้ย้ายเข้ามารับราชการในแผนกรักษาทะเบียน กรมที่ดินภายใต้บังคับบัญชาของท่านสมความตั้งใจ ผมได้อาศัยวิชาความรู้ที่ได้ทำงานมากับคุณหลวงสวัสดิ์ธาตรีและที่ได้ศึกษาเพิ่มเติมในภายหลังสอบเลื่อนชั้นเลื่อนตำแหน่งสูงขึ้น ในที่สุดท่านก็ลาออกจากราชการทั้ง ๆ ที่ยังไม่เกษียณอายุ ท่าน

ไปทำงานที่ธนาคารแห่งเอเชียเพื่อการพาณิชย์กรรมและอุตสาหกรรม แล้วต่อมาก็ริเริ่มก่อตั้ง สหธนาคาร จำกัด (เดิมชื่อสหธนาคารกรุงเทพ ฯ จำกัด) ท่านได้รับแต่งตั้งเป็นกรรมการผู้ช่วยผู้จัดการ ผมลาออกจากราชการแล้วมาทำงานกับท่านที่สหธนาคาร จำกัด อีกครั้งหนึ่ง ท่านลาออกจากตำแหน่งไปเมื่อกลางปี ๒๔๙๖ ส่วนผมยังคงทำงานอยู่ที่สหธนาคาร จำกัด จนกระทั่งเวลานี้ หลังจากที่คุณหลวงสวัสดิ์ธาตรีลาออกจากงานแล้ว ผมไปมาหาสู่เยี่ยมเยียนท่านอยู่เสมอและระลึกถึงบุญคุณของท่านที่มีต่อผมอยู่ตลอดเวลา วันขึ้นปีใหม่ผมต้องไปกราบอวยพรให้ท่านมีอายุยืนและรับประทานอาหารที่บ้านท่านทุกปีมิได้ขาด เมื่อท่านถึงแก่กรรมลงทำให้ผมขาดผู้ใหญ่ที่เคารพนับถืออย่างยิ่งไปหนึ่งท่าน

ด้วยกุศลกรรมที่คุณหลวงสวัสดิ์ธาตรีได้กระทำให้ผมในระหว่างที่ท่านมีชีวิตอยู่ ผมขอให้ดวงวิญญาณอันบริสุทธิ์ของท่านได้เสวยสุขตามควรแก่คติวิสัยในสัมปรายภพโน้นเถิด.

เติมศักดิ์ พึ่งบุญ ณ อยุธยา

อาลัยคุณพ่อ

เมื่อจะเขียนคำไว้อาลัยคุณพ่อนั้น ลูกนั่งคิดทบทวนอยู่นาน เพราะอยากจะเขียนให้ได้ตรงกับใจที่สุด แต่ถึงอย่างไรก็คงเขียนไม่ได้เท่าที่ใจปรารถนา ลูกเคยคิดว่าลูกนั้นโชคดีที่คุณพ่อมีอายุยืนนานและแข็งแรง เพราะตราบใดที่ลูกยังมีคุณพ่ออยู่ด้วยลูกมีความอบอุ่นใจ ด้วยคุณพ่อนั้นเปรียบเสมือนพระของลูกทีเดียว เมื่อต้องมาเสียคุณพ่อไปลูกจึงเกิดความว้าเหว่อย่างแท้จริง คุณพ่อได้เลี้ยงดูลูกมาอย่างดีและได้เป็นร่มโพธิ์ร่มไทรแก่ลูกและหลาน ด้วยกุศลผลบุญอันลูกได้ประพฤติปฏิบัติมาตลอดนั้น ขอจงดลบันดาลให้คุณพ่อได้ประสพสุขในสุคติภพด้วย เทอญ

จากลูกของคุณพ่อ

ถนอม สุยะนันทน์

(ถนอม สุยะนันทน์)

คำไว้อาลัย

คุณหลวงสวัสดิ์ธาตรีได้อุปการะผมมาตั้งแต่ผมอายุ๑๒ ปี ติดต่อกันมาจนขณะนี้ผมอายุ ๖๔ ปี เป็นเวลากว่า ๕๐ ปี

ท่านอุปการะผมในเรื่องการศึกษาเล่าเรียน ให้ผมเข้ารับราชการในกรมที่ดิน อุปสมบทให้ผมที่วัดราชบพิธ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคอยตักเตือน สั่งสอนให้ผมพยายามทำความดี รู้จักสร้างตัวให้เป็นที่พึ่งของตน เอาใจใส่ต่อชีวิตความเป็นอยู่ของผมตลอดมา

ผมได้เรียนสำเร็จธรรมศาสตร์บัณฑิต รับราชการดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการกองทะเบียนกรรมสิทธิ์ กรมที่ดิน และครั้งสุดท้ายได้ดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัดพิจิตร เป็นข้าราชการบำนาญมีฐานะความเป็นอยู่สุขสบายก็เพราะความอุปการะของท่าน ท่านรักใคร่ผมเหมือนบุตรของท่านคนหนึ่ง ทั้งที่ผมมิได้เป็นญาติกับท่านมาก่อน เป็นความกรุณาปรานีที่ผมไม่อาจลืมได้

คุณหลวงสวัสดิ์ธาตรี ตลอดเวลาที่ท่านมีชีวิตอยู่ได้สร้างแต่คุณงามความดี จึงเป็นบุคคลที่หาได้ยากในโลกนี้ ขอให้คุณหลวงสวัสดิ์ธาตรี ไปสู่สุคติในสัมปรายภพ เทอญ

สมบูรณ์ เจริญจิตร.

(สมบูรณ์ เจริญจิตร)
๓๖๔ อาคารสงเคราะห์ ทุ่งมหาเมฆ
กรุงเทพมหานคร

อาลัยถึง

คุณหลวงสวัสดิ์ธาตรี นับตั้งแต่ได้แต่งงานอยู่ร่วมด้วยกันมาเป็นผู้มีอุปนิสัยเมตตาปรานี ชอบสงเคราะห์ อนุเคราะห์เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แก่บุคคลทั่วไป ชอบให้ทานรักษาศีลฟังธรรมตามกาลสมัยเสมอเป็นนิตย์ อบรมบุตรหลานให้ตั้งอยู่ในศีลในธรรม รู้จักประหยัดมัธยัสถ์ กลัวยากกลัวจน ให้ขยันหมั่นเพียร ตั้งตนเป็นหลักให้มั่นคง

ถึงแม้คุณหลวง จะจากไปตามธรรมดาของสังขาร ด้วยชราอายุมาก ก็ไม่วายที่จะเสียดายอาลัยถึง ขออำนาจกุศลจริยาสัมมาปฏิบัติที่ได้บำเพ็ญมานี้ จงดลบันดาลให้คุณหลวงไปสู่สุคติในสัมปรายภพ เทอญ.

พร สุกุมลจันทร์

คิดถึงพ่อ

ผมและครอบครัวมีโชคดีที่ได้อยู่กับพ่อมาตลอดเวลายาวนาน เมื่อท่านออกไปรับราชการหัวเมือง ผมก็ติดตามไปด้วยทุกหนทุกแห่ง พ่อเป็นคนเข้มแข็งและแข็งแรง เจ้าระเบียบ มีเหตุผล เมื่อพูดอะไรออกไปแล้วก็ต้องพยายามทำให้ได้เช่นที่พูดไว้ และพยายามอบรมสั่งสอนลูก ๆ ให้เป็นคนขยันหมั่นเพียร ซื่อสัตย์สุจริต กระเหม็ดกระแหม่ วางตนให้เหมาะสมกับฐานะ ไม่ชอบความฟุ่มเฟือยที่ไร้สาระ เมื่อออกจากราชการแล้ว ในบั้นปลายอายุชอบหาความสงบอยู่ในบ้าน ปลูกต้นไม้ใบหญ้า เป็นสิ่งที่ท่านชอบมาก ไม่จำเป็นก็ไม่ยอมออกไปไหน การทำบุญกุศลของท่านมักใช้วิธีอดออมสะสมรายได้ที่เกิดจากน้ำพักน้ำแรงของท่าน รวบรวมไว้ให้เป็นกอบเป็นกำ แล้วส่งไปบำรุงวัดบ้าง สถานพยาบาลบ้าง บางครั้งบางสมัยก็ออกไปอยู่วัดปฏิบัติธรรม เช่นไปอยู่วัดอโศการาม และวัดเขาไกรลาศเป็นต้น ในตอนหลัง ท่านมี

โรคเบียดเบียน ต้องไปรับกลับอยู่บ้าน เพื่อลูก ๆ หลาน ๆ ได้ดูแลใกล้ชิด

เรื่องความรักความห่วงใยระหว่างพ่อลูกนั้น ผมมาเข้าใจชัดเจนได้เมื่อผมมีครอบครัว มีลูกแล้ว โชคดีที่ไม่สายเกินไป และท่านก็ได้อยู่กับลูกหลานมาจนถึงอายุ ๘๔ ปี ได้เห็นความเติบโตของหลาน ๆ ซึ่งสำเร็จการศึกษาไปหมดแล้วทุกคน มีน้อยครอบครัวที่มีโชคดีเช่นครอบครัวของผม เมื่อผมมีโอกาสผมได้บวชให้ท่านตามหน้าที่ของลูกผู้ชายที่ดี เป็นการสนองคุณอย่างสูง ผมบวชพร้อมกับ สหชัย มหาคุณ และได้อยู่ด้วยกันจนตลอดพรรษา ณ วัดราชบพิธ ที่ผมบวชวัดนี้ก็เพราะพ่อผมบวชที่วัดนี้ และพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า ทรงเป็นพระอุปัชฌาย์ และที่สำคัญกว่านั้น ก็คือ เจ้าประคุณสมเด็จพระสังฆราช วาสนมหาเถระ ได้เป็นพระพี่เลี้ยงของพ่อ แต่ครั้งท่านมีตำแหน่งเป็นพระครูวิจิตรธรรมคุณ ในคราวผมบวช ท่านเป็นพระธรรมปาโมกข์ ได้เป็นพระอุปัชฌาย์ของผม เป็นเรื่องที่พ่อภูมิใจมาก คุณพ่อถึงแก่กรรมลงก่อนหน้าที่พระพี่เลี้ยงจะได้

รับพระราชทานสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราชไม่กี่เดือน ขณะนั้นท่านเป็นสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์แล้ว ในการบวชของผมครั้งนั้น ผมรู้สึกว่าพ่อมีความดีใจและเป็นสุขที่สุดครั้งหนึ่ง

การตายเป็นการพลัดพรากจากกัน พ่อจากลูก ลูกจากพ่อแม่อะไรทำนองนี้เป็นเรื่องธรรมดา ขัดขืนไม่ได้ และเราก็ได้ประสบพบเห็นกันอยู่ทุกวัน แต่ถึงกระนั้นในใจจริงส่วนลึก ก็ยังอยากที่จะให้ท่านได้อยู่เป็นมิ่งขวัญของตระกูล ของครอบครัวไปอีกนานเท่านาน หรือนานที่สุดเท่าที่จะนานได้ เพราะเท่าที่แล้วมาผมรู้สึกว่า ผมยังสนองพระคุณได้ไม่เต็มอิ่มเท่าที่ใจนึก และยิ่งกว่านั้น ผมรู้สึกอีกอย่างหนึ่งว่า ผมเป็นลูกที่มือไม่ถึงพ่อ

ผมเขียนได้เท่านี้

สวัสดิ์ สุกุมลจันทร์

"คุณพ่อเจ้าขา"

การจากไปของคุณพ่อครั้งนี้นำความโศกเศร้าและอาลัยอย่างที่สุดมาสู่คุณแม่และลูกทุกคน ตลอดจนญาติพี่น้องซึ่งเฝ้าดูแลจนวาระสุดท้ายของคุณพ่อ ถึงแม้ว่าคุณพ่อจะอายุมากแล้วในสายตาของคนอื่น แต่ลูกก็ยังคิดว่ายังน้อยที่สุดในความรู้สึกของลูก ลูกไม่เคยรู้สึกเสียใจและทุกข์ใจครั้งใดเท่าครั้งนี้เลย ลูกอยากให้เป็นเพียงความฝัน แต่ก็เป็นความจริง ซึ่งไม่มีใครหนีพ้นได้เลย ลูกได้แต่ปลอบใจตนเองว่า คุณพ่อสุดที่รักของลูกได้จากพวกเราไปเพื่อไปดี ไปสบาย และมีความสุขแล้ว

วิญญาณของคุณพ่อสถิตอยู่ ณ ที่ใดโปรดรับรู้ความรู้สึกของลูกด้วยเถิด ขอให้คุณความดีของคุณพ่อซึ่งได้กระทำไว้ตลอดชีวิตของท่าน จงเป็นผลานิสงส์ดลบันดาลให้คุณพ่อประสบความสุขในสัมปรายภพด้วยเทอญ.

(ประทุมมาศ สุกุมลจันทร์)

กราบเท้าคุณปู่ที่รักที่สุดในโลก

ยามปู่อยู่ หลานก็รู้ ว่าปู่รัก
เฝ้าฟูมฟัก ห่วงใย ใฝ่ถนอม
ยามปู่พราก จากไป สุดใจตรอม
เหล่าหลานพร้อม ใจจ้อง สนองคุณ

กุศลใด ที่หลานได้ สั่งสมไว้
ขอทูนให้ คุณปู่ สนับสนุน
ขอคุณปู่ จงดล ผลไพบุล
ช่วยค้ำจุน ปู่สุข ทุกประการ.

ร.ต.ต. ก้อง—รมัยมาลย์—ประพาฬรัศมี สุกุมลจันทร์

แถลงเรื่อง

พุทธรัตนกถา

แสดง

วันที่ ๒๘ กรกฎาคม ๒๔๗๗

นโม พุทฺธาย ฯ พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิติ ฯ

วันนี้เป็นวันล่วงเข้าภายในพรรษามาเป็นวันที่ ๒ ชาวเรานิยมวันภายในพรรษาว่า เป็นเวลาพิเศษคราวหนึ่งในขวบปี ที่ควรบำเพ็ญคุณงามความดีให้พิเศษกว่าธรรมดา โดยอนุโลมตามพระวินัยบัญญัติ ที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตไว้แก่ภิกษุสงฆ์ว่า ให้หยุดพักการเที่ยวจาริก หาที่อยู่เป็นหลักแหล่งมีกำหนด ๓ เดือน ภายในฤดูฝน เพราะฤดูเช่นนี้ มักลำบากด้วยทางสัญจรไปมา และในเมื่อหยุดพักการเที่ยวจาริกอยู่รวมกันเป็นหมู่คณะ ท่านก็แนะให้มีการสั่งสอนปริยัติธรรมบ้าง อบรมเจริญภาวนาบ้าง โดยไม่ทำตนให้เป็นผู้เนิ่นช้า ปล่อยวันเวลาล่วงไปเสียเปล่าประโยชน์ นัยเช่นนี้พุทธศาสนิกชนจึงพลอยนิยมถือ เป็นครั้งคราวควรบำเพ็ญความดีสัมมาปฏิบัติ

ตลอดฤดูพรรษา ตามสามารถและความประสงค์ของตน ๆ โดยเฉพาะมักอบรมด้วยการสดับธรรม ซึ่งเป็นแนวทางที่นำให้เห็นโทษของความประพฤติชั่ว เย้ายั่วให้กระหยิ่มในการประพฤติความดี เหมือนเป็นการเช็ดปัดขัดสีลอองธุลี กล่าวคือความชั่วเสียหาย ที่มัวหมองอยู่ในนิสสัยตนให้ผุดผ่อง ชั่วครั้งคราว นับว่าเป็นเค้าที่ดีกว่าปล่อยปละละเลยไม่นำพา

เทศนายกนี้อยู่ในระยะเบื้องต้น เห็นเป็นการสมควรที่จะแสดงกิจเบื้องต้นให้สมกัน จึงจะพรรณนาถึงพระรัตนไตร คือ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ ตามลำดับ แม้จะเห็นว่าเจนปากขึ้นใจแล้วก็ตาม แต่ก็ยังสมควรด้วยก่อนที่จะบำเพ็ญกิจพระศาสนาไร ๆ เรามักกล่าวคำนมัสการพระพุทธขึ้นก่อนเสมอ เทศนายกนี้ก็เท่ากับเป็นยกนมัสการ พื้นฟูความเคารพนับถือของชาวเราให้ตื่นตัวขึ้นรับเทศนาในยกต่อๆ ไป เพื่อเป็นเครื่องเทียบเคียงปรับปรุงความเห็นให้ถูกตรง หรือเป็นเพียงรับฟังความเห็นของผู้นับถือในสรณะร่วมกันไว้บ้าง คงมิเสียหาย

เมื่อเริ่มต้นด้วยคำว่า **พระพุทธเจ้าคือใคร** คำตอบโดย

มากจะเป็นทำนองเล่าประวัติให้ฟังว่า พระพุทธเจ้าก็คือพระ-โอรสของพระเจ้าสุทโธทนะกับพระนางมายา ซึ่งเป็นกษัตริย์ปกครองพระนครกบิลพัสดุ์ สืบเชื้อสายศากยวงศ์มาโดยลำลับ พระนามเดิมของพระพุทธเจ้าเมื่อยังทรงพระเยาว์ว่า สิทธัตถะ โคตมโคตร ท่านเป็นผู้แสดงความน่าอัศจรรย์มาตั้งแต่วันประสูติ คือ พระองค์ประสูติที่สวนลุมพินี อันเป็นเขตระหว่างกรุงกบิลพัสดุ์ กับกรุงเทวทหะต่อกัน มิใช่ประสูติบนพระราชมณเฑียร พอประสูติแล้วได้ ๗ วัน พระนางมายาก็สวรรคต พระนางปชาบดีโคตมีพระน้ำนาง ได้ทรงอุปถัมภ์บำรุงพระองค์ต่อมา พวกฤษีผู้ชำนาญทางพยากรณ์ลักษณะได้พยากรณ์ร่วมกันว่า พระองค์มีพระลักษณะสมบูรณ์พร้อม เมื่อเจริญพระชนม์เติบใหญ่เป็นกษัตริย์ปกครองนคร จะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ หรือถ้าออกทรงผนวชเป็นบรรพชิต จะได้เป็นพระศาสดาเอกในโลก ฤษีเหล่านั้นบางท่านยังได้พยากรณ์เด็ดขาดลงไปว่า ท่านต้องเป็นพระศาสดาเอก โดยแน่นอน เพราะคำพยากรณ์ของฤษีเหล่านี้ พระเจ้าสุทโธทนะพร้อมด้วยพระประยูรญาติ จึงทรงปรารถนานัก เพื่อให้ทรง

เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ได้ประทานความทนุบำรุงจนสุดสามารถทุกประการ พอสิทธัตถะกุมารเจริญพระชนม์ได้เพียง ๑๖ ปี ก็ได้อภิเษกกับพระนางพิมพา ต่อมามีพระโอรสพระองค์หนึ่ง ทรงพระนามว่า ราหุล แต่อาศัยพระองค์ทรงพระปัญญาเฉียบแหลมเกินกว่าความป้องกันของพระประยูรญาติจะล่อให้ลุ่มหลงติดอยู่ได้ จึงหวนพระหทัยดำริถึงชีวิตของพระองค์แลผู้อื่น ๆ ที่ต้องตกระกำลำบาก เพราะความแก่เจ็บไข้ และตาย มัวหลงให้สภาพทั้ง ๓ นี้ ครอบงำอยู่ไม่รู้จักแก้ไขปลดเปลื้อง เมาอยู่แต่ในกามคุณสมบัติ ปล่อยชีวิตให้เป็นหมันเปล่าประโยชน์ พระองค์ใคร่ที่จะทำพระชนม์ของพระองค์ให้เป็นประโยชน์ เพื่อแก้สภาพทั้ง ๓ นั้น ไม่ให้รันทำย่ำยี เห็นทางบรรพชาถือบวชเป็นโอกาสอันเหมาะมีภาระกังวลห่วงใยน้อย สมแก่ผู้แสวงหาประโยชน์จริง ๆ เมื่อปลงพระหทัยแน่นอนแล้ว จึงทรงสละกามสุขสมบัติทุกประการ ตลอดพระชายาและพระโอรส ออกทรงถือเพศบรรพชิต แสวงหาทางเพื่อแก้สภาพทั้ง ๓ นั้น อันเป็นทางทำพระชนม์ให้เป็นคุณประโยชน์แก่พระองค์เอง และเพื่อ

สั่งสอนแก่ประชาชนทั่วไปอีกด้วย สิ้นเวลาประมาณ ๖ ปี จึงประสบทางสำเร็จเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระศาสดาเอกในโลก ท่านพระองค์นี้แลคือพระพุทธเจ้า ฯ คำตอบเช่นนี้ถูกตามประวัติของท่านผู้มาเป็นพระพุทธเจ้า แต่ชี้พระพุทธเจ้ายังไม่ถูกตรง ฯ หากจะมีคำตอบอีกว่า ท่านผู้รู้ดีรู้ชอบด้วยพระองค์เองก่อนแล้ว สอนประชุมชนให้ประพฤติชอบด้วย กาย วาจา ใจ ตามพระธรรมวินัยนี่แลคือพระ-พุทธเจ้า ฯ ดังนี้นับว่าถูกตรงโดยสมมติ ฯ เพราะความเป็นพระพุทธเจ้า เป็นนามธรรม ไม่ใช่รูปธรรม ความเป็นพระพุทธเจ้า จึงไม่ใช่บุคคล แต่อาศัยบุคคลดำรงอยู่ ฯ ความเป็นพระพุทธเจ้าคือตัวผู้รู้ธรรม แต่จะแสดงเป็นเพียงธัมมาธิษฐาน ไม่อิงสมมติ ย่อมยากแก่การพิจารณาให้เข้าใจแจ่มแจ้ง จึงต้องอาศัยบุคคลแสดงเป็นปุคคลาธิฏฐานตลอดไป ถ้าในภูมิปฏิบัติ ต้องมุ่งธัมมาธิษฐานเป็นบันทัดโดยส่วนเดียวฯ พระสิทธัตถะนับแต่เวลาประสูติตลอดมาถึงเวลาทรงผนวช บำเพ็ญทุกกรกิริยาคือความเพียรที่ใคร ๆ จะทำตามได้ยากเพียงนี้ก็ยังไม่ใช่พระพุทธเจ้า เพราะยังไม่มีธัมมะ ฯ ทรง

เลิกทุกกรกิริยา เริ่มบำเพ็ญเพียรทางจิต จนบัลลุวิชา ๓ ในยามที่สุดแห่งราตรีวิสาขบุรณมี ก็ยังไม่ใช่พระพุทธเจ้าโดยภูมิ เพราะยังมิได้เริ่มพุทธกิจสั่งสอนใครให้ได้เป็นสาวก ครั้นนี้จึงเป็นเพียงพระปัจเจกพุทธะ คือท่านผู้รู้ธรรมเฉพาะตน ฯ ต่อมาเมื่อทรงพระกรุณาใคร่จะสั่งสอนประชาชนทั่วไป จนได้แสดงเทศนาประกาศการตรัสรู้ของพระองค์ ซึ่งนิยมเป็นเทศนาครั้งแรกเรียกว่าธัมมจักกัปปวัตตนะ โปรดเหล่าฤษี ๕ ท่านที่เรียกว่าเบญจวัคคีย์ ท่านโกณฑัญญะได้ความรู้เห็นจริงตามเทศนานั้น ยอมตนเป็นสาวกศิษย์ผู้คอยรับคำสั่งสอน นับแต่นี้แลจึงเรียกได้ว่า พระพุทธเจ้าเต็มภูมิองค์พระพุทธเจ้า มิใช่วัตถุสิ่งของไร ๆ แต่เป็นสภาพธรรมที่มีประจำโลกอยู่ตลอดกาล เราเรียกพระสิทธัตถะว่าเป็นพระพุทธเจ้า ก็ต่อเมื่อท่านพยายามค้นคว้าจนประจักษ์ใจแน่นอนว่า ความบริสุทธิ์ใจนี่เองเป็นสภาพความรู้อันดีแท้จริงของโลก และท่านก็ได้บำเพ็ญนิสสัยสันดานของท่านจนถึงความบริสุทธิ์นั้นด้วย นี่ก็เพราะท่านเป็นผู้แรกพบความรู้จริงเช่นนี้ก่อนใคร ๆ อาศัยสภาพธรรมความบริสุทธิ์ใจแจ่มแจ้ง

แก่ท่านก่อน ความเป็นท่านผู้รู้ เป็นพระศาสดา เป็นพระพุทธเจ้า จึงมีแก่ท่านนั้นโดยพร้อมเพรียง ๆ ที่ว่าพระพุทธเจ้าคือสภาพธรรมไม่ใช่ตัวบุคคลนั้น พึงเห็นสมด้วยพระพุทธภาสิต ที่ตรัสแก่พระอานนท์เมื่อสมัยใกล้ปรินิพพานว่า ธรรมแลวินัยที่พระองค์ตรัสและบัญญัติไว้นี่แล จะเป็นพระศาสดาแทนพระองค์ของท่าน เมื่อพระองค์ปรินิพพานแล้ว ดังนี้ก็เป็นการสมจริง แม้เวลานี้เราทั้งหลายก็รับรองทั่วกันแล้วว่า พระศาสดาหรือพระพุทธเจ้าของเรายังอยู่ พระพุทธเจ้าของเราต้องดำรงอยู่ตลอดกาล ไม่มีเวลานิพพาน ส่วนที่เห็นว่านิพพานนั้น รูปกายของพระสิทธัตถะดับไปตามสภาพธรรมดาต่างหาก ความเป็นพระพุทธเจ้าหรือองค์พระพุทธเจ้า จริงแท้ยังทรงอยู่ ร่างของท่านผู้รู้ ท่านผู้ทรงความเป็นพระพุทธเจ้านั่นแลนิพพานไป ถ้าพระพุทธเจ้าพลอยนิพพานไปพร้อมกับร่างของท่านผู้รู้ธรรมก่อน ผู้ค้นคว้าธรรมออกเผยแผ่ก่อน ชาวเรามิไม่มีพระพุทธเจ้ามานานแล้วหรือ ที่เปล่งคำว่า พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ ข้าพเจ้าถึงพระพุทธเจ้าเป็นที่พึ่งที่ระลึกนั้น จะถึงท่านได้อย่างไรที่ไหน เพราะท่าน

ผู้ทรงความเป็นพระพุทธเจ้านิพพานล่วงมาตั้ง ๒๐๐๐ ปีเศษแล้ว ฯ ส่วนที่ตรัสว่าธรรมและวินัยจะเป็นพระศาสดา เป็นพระพุทธเจ้าแทนท่านนั้น มิใช่ตั้งไว้ในตำแหน่งแทนพระ-องค์ เป็นแต่แสดงให้สาวกรู้ความจริงที่ถูก เพื่อบรรเทาความอาลัยรักเท่านั้น เหตุนี้จึงได้ความสันนิษฐานว่า องค์พระ-พุทธเจ้าเมื่อกล่าวตามลักษณะอาการ คือองค์สภาพพระธรรมคำสั่งสอนหรือองค์คุณของท่านนั้นเอง พระสิทธัตถะถึงความเป็นพระศาสดา ก็เพราะรู้แจ้งเห็นจริง จนปฏิบัติพระองค์ตามพระธรรมได้ก่อนผู้อื่น ความเป็นผู้รู้ของพระองค์นั่นแลคือองค์พระพุทธเจ้า ๆ ไม่ใช่พระรูปพระโฉมของพระองค์ ส่วนพระธรรมนั้นคือความรู้ของพระองค์ ถ้าไม่ได้ตรัสรู้พระธรรม นำพระธรรมออกสั่งสอนจนมีผู้รู้ตามก็ไม่ใช่พระพุทธเจ้าฯ การถึงพระพุทธเจ้าว่าเป็นที่พึ่งที่ระลึก มิใช่เพียงน้อมอารมณ์ระลึกถึงเท่านั้น จึงเรียกว่าถึงท่านเป็นสรณะ คำว่าถึง ต้องหมายว่ารับปฏิบัติตนตามคำสั่งสอนของท่านแล้ว ดำเนินตนตามประธรรมอยู่แล้วอย่างนี้จึงเรียกว่าถึงท่านเป็นสรณะได้ เป็นการสักการบูชาด้วยการปฏิบัติ

ธรรม ซึ่งพระองค์สรรเสริญยิ่งกว่าอามิสบูชา เพราะว่า คำสั่งสอนที่ดี ต้องมีคนรับประพฤติตามจึงดีสมกัน ถ้าคำสอนดี ไม่มีคนประพฤติตามหรือมีคนประพฤติตาม แต่คำสอนไม่ดี ก็หาสำเร็จความดีอะไรขึ้นไม่ การถึงท่านเป็นสรณะ จึงต้อง ประพฤติตนตามพระธรรมคำสั่งสอนของท่านเสมอไป จึง เรียกว่าถึงท่านได้ เพียงทราบพระคุณเท่านั้น ยังไม่เรียกว่า ถึง ฯ ประพฤติธรรมได้ชั่วครั้งคราว ชื่อว่าถึงท่านเพียงครั้ง คราว ประพฤติธรรมได้ตลอดไป ก็ชื่อว่าถึงท่านตลอดไป ถ้าความประพฤติบกพร่อง ถึงจะร้องว่าถึงท่านเสมอก็มิถึงได้ เลย ฯ และการถึงไม่ใช่ถึงด้วยการสัมผัส ทางตา หู จมูก ลิ้น และกาย แต่ถึงได้ด้วยอารมณ์ทางใจอย่างเดียว เพราะพระ-พุทธเจ้าเป็นนามธรรม ส่วนนามธรรมเท่านั้นจะถึงสัมผัส กันได้ หรือแม้ว่าจะพยายามถึงด้วยตา หู จมูก ลิ้น และกาย ให้ ได้จริง ๆ ก็จะไม่ถึงลูกพระพุทธเจ้าได้ คงถึงร่างที่มีความเปื่อย เน่าสลายไปตามธรรมดาเท่านั้น หาใช่ถึงพระพุทธเจ้าไม่ ข้อนี้ พึงเห็นอย่างที่ตรัสแก่พระวักกลิว่า ท่านจะมาเฝ้าชมร่างกาย เปื่อยเน่าอยู่เสมอทำไมไร้ประโยชน์ ผู้ใดไม่เห็นธรรม ผู้นั้น

ไม่ชื่อว่าเห็นเราผู้เป็นพระพุทธเจ้า ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นจึงชื่อว่าเห็นเราผู้พระพุทธเจ้า ที่ตรัสเช่นนี้เพราะท่านวักกลิเลื่อมใสติดอยู่ในพระรูปพระโฉมของพระองค์ยิ่งนัก หาอุบายออกบวชเพื่อจะได้มีช่องเห็นพระพุทธองค์ตลอดไป และเนื้อความที่ตรัสนั้น ก็แสดงชัดว่า สภาพผู้รู้พระธรรมนั่นแลคือพระพุทธเจ้าโดยแท้จริง ฯ

อนึ่งในบัดนี้ เรามีพระพุทธปฏิมากร ต่างชนิด ต่างขนาด สร้างขึ้นด้วยวัตถุต่าง ๆ กัน ก็เพื่อเป็นรูปเครื่องกระทบกับตาให้เป็นอารมณ์ส่งถึงใจ ไม่ใช่องค์พระพุทธเจ้า ไม่ใช่เหมือนรูปองค์พระพุทธเจ้า เป็นเพียงเหมือนอนุสาวรีย์ของท่าน เป็นรูปเทียม เป็นสื่อสำหรับให้แล่นถึงใจ จะได้น้อมระลึกถึงพระพุทธคุณเป็นที่พึ่งที่ระลึก นับเป็นวัตถุควรนับถือส่วนหนึ่ง อย่าดูแคลน ฯ อันจะแสวงหาพระพุทธปฏิมากรมาเพื่อความบรรเทิงใจ เช่นเดียวกับวัตถุโบราณ หรือให้มีคุณวิเศษบันดาลสิ่งที่ประสงค์ ป้องกันภยันตรายอยู่คงกระพันนานาประการดังนี้ ดูน่าอนาถใจ ช่างตีราคาที่พึ่งที่เคารพของตนต่ำทรามเสียเหลือเกิน พระพุทธเจ้ามีคุณสมบัติอยู่

เพียงป้องกันพื้นแทงไม่เข้ายิงไม่ออกเท่านั้นดอกหรือ อาการอย่างนี้ไม่ใช่ความเคารพนับถือ ถึงจะนับถือ แต่สักว่าด้วยอาการอย่างนี้ ก็เรียกว่านับถือไม่ถูก เคารพกราบไหว้พระพุทธเจ้าไม่ถูก แต่ไพล่ไปถูกโลหะบ้าง ผงบ้าง อิฐปูนบ้าง ตามที่ประกอบเป็นพระพุทธปฏิมากรขึ้น หรือถึงโลหะ ผง อิฐปูนเป็นสรณะเท่านั้นเอง กระนี้แล้วยังจะโอดครวญว่า นับถือพระพุทธเจ้ามาเป็นนานไม่เห็นคุณอะไรอีกเล่า ที่จริงดูก็เหมาะสมกับความกระทำของตน ๆ ดีคยู่แล้วมิใช่หรือ ฯ เรามีพระพุทธปฏิมากร ต่างชนิด ต่างขนาดน่าจะไม่เพียงเพื่อสักการบูชาระลึกพระคุณอย่างเดียวเท่านั้น ควรคิดให้กว้างอีกว่า เพื่อไว้เตือนตา กระเทือนใจ จะเหลียวดูเบื้องซ้ายและเบื้องขวา จะเหลียวดูเบื้องหน้าหรือเบื้องหลัง ให้พระพุทธปฏิมากรกระทบตาอยู่เสมอ จะเท่ากับอยู่ในระวางท่านผู้ทรงพระคุณอันงามเพ่งสายตาที่เต็มไปด้วยความเอ็นดู ใคร่จะให้เราทรงคุณธรรมอย่างท่านบ้าง จะดีไม่น้อย ฯ เพียงหน่วงอารมณ์เพ่งระลึกถึงพระคุณของพระพุทธเจ้าอยู่ตลอดเวลาเท่าใดตลอดเวลาเท่านั้น ก็ชื่อว่าถึงพระพุทธเจ้าเป็นสรณะที่พึ่งได้

ไม่มีอารมณ์มัวหมองฟุ้งสร้านอย่างอื่น ๆ มารบกวน จะรู้สึก-โปร่งใจสบายกายอารมณ์อย่างนี้ แม้เกิดได้เพียงวันละครั้งก็ยังดีกว่าไม่ได้เลย และที่หัดให้คุ้นกับความดีของท่านบ่อย ๆ อาจชักจูงอัธยาศัยให้น้อมไปในความดีได้อีกด้วย ซ้ำพระคุณสมบัติของท่านทุกประการ ล้วนเป็นเหตุเร้าใจให้เกิดพอใจพยายามกระทำตามอีก ก็มีเป็นเอนกประการเช่นความเป็นผู้มีน้ำใจใหญ่มุ่งกระทำประโยชน์แก่คนทั่วไป ที่ท่านเรียกว่าพระกรุณาคุณก็มี ความเป็นผู้เฉียบแหลมสามารถสอดส่องสภาวธรรมอันลี้ลับ ออกเปิดเผยกระทำให้แจ่มแจ้ง ที่ท่านเรียกว่า พระปัญญาคุณก็มี และความเป็นผู้รู้เท่าทันธรรมดาไม่หลงติดในส่วนน่ารักใคร่ยินดี หรือในส่วนน่าขุ่นเคืองยินร้าย ดำรงตนอยู่ประมาณกลางด้วยความรู้แจ้งเห็นจริงเป็นผู้บริสุทธิ์แจ่มใสไม่เศร้าหมอง ที่ท่านเรียกว่า พระบริสุทธิคุณก็มีพระคุณสามารถเหล่านี้ ย่อมเป็นตัวอย่างอันดีให้เราปฏิบัติตามได้ทั้งสิ้น เป็นอานิสงส์ของพุทธานุสติโดยแท้ ฯ เมื่อพรรณนาถึงพระคุณแล้วยากที่จะบรรยายให้สิ้นสุด แต่ถ้าจะรวบรัดกล่าวเพียงส่วนที่สำคัญ พระพุทธเจ้าก็ทรงมีพระคุณ

สมบัติบริบูรณ์ว่าในเชิงเป็นผู้ควรแนะนำสั่งสอนประชาชน หรือผู้ควรรับความเคารพนับถือจากประชาชน พระองค์ก็บริสุทธิสมพระอาจารย์ในปางก่อน จึงถวายพระคุณข้อนี้ว่า **อรหํ ผู้พระอรหันต์**ฯ ว่าในเชิงพระปรีชาสามารถคิดค้นสวากขาตธรรม พระองค์ก็ยอดเยี่ยม จึงมีพระคุณปรากฏว่า **สมฺมาสมฺพุทฺโธ** ผู้ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เองฯ ว่าในเชิงความรู้หลักแหลม เป็นผู้ได้บรรลุความรู้ และเป็นผู้แรกรู้จักทางเครื่องบรรลุความผู้นั้นก็ได้พระคุณปรากฏว่า **วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน** ผู้มีความรู้และทางถึงความรู้ฯ ว่าในเชิงเสี่ยงภัย ก็ประพฤติพระองค์รอดไปได้ไม่ต้องถอยหลัง เสด็จไปในที่ใดยังประโยชน์ให้สำเร็จแก่มหาชนในที่นั้น จึงได้พระคุณอีกอย่างหนึ่งว่า **สุคโต ผู้ไปดี**ฯ ว่าในเชิงเป็นผู้เชี่ยวชาญทางประวัติศาสตร์ พระองค์ก็ทรงรู้จักถิ่นฐานบ้านเมืองต่าง ๆ ตลอด ทรงรู้จักอัธยาศัยของคนต่างถิ่น ต่างชั้น ทรงรู้จักหยั่งเห็นเหตุอันปรุงแต่งคนพร้อมทั้งถิ่นฐาน จึงมีพระคุณว่า **โลกวิทู ผู้รู้แจ้งโลก**ฯ ว่าในเชิงปกครอง พระองค์สามารถฝึกปรือคนให้ดีได้ไม่ต้องใช้อาชญาหักหาญ และรู้จักใช้อุบาย

ให้เหมาะแก่คน จึงได้พระคุณว่า อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ ผู้ฝึกหัดบุคคลชั้นเยี่ยม ฯ ว่าในเชิงนักสอน พระองค์ทรงพระ-คุณสมบัติที่สมควรเป็นครู และได้ทรงทำกรณียะของครูเป็นอย่างยอด จึงได้พระคุณว่า สตฺถา เทวมนุสฺสานํ ผู้ศาสดาของเทวดาและมนุษย์ ฯ ว่าในเชิงไหวพริบ พระองค์เป็นผู้ไม่หลงงมงายรู้กาลสมัยประกอบให้เหมาะเป็นอย่างดี จึงได้พระ-คุณว่า พุทฺโธ ผู้เบิกบาน ฯ และว่าในเชิงผู้มีโชค พระองค์ก็ทรงสำเร็จมาได้ตลอด อย่างการออกทรงผนวชแล้วแสวงหาทางตรัสรู้ถึง ๖ ปี น่ากลัวจะไม่สำเร็จ ก็มาสำเร็จได้เป็นต้น จึงทรงพระคุณว่า ภควา ผู้มีโชค ดังนี้ ฯ เมื่อรู้จักองค์พระ-พุทธเจ้าพร้อมทั้งพระคุณเห็นปานนี้การเคารพสักการบูชาของเรา จึงควรเพ่งระลึกน้อมใจถึงพระคุณของท่านให้ได้ก่อน พระคุณของท่านทั้ง ๙ ประการเรียกว่านวรหคุณนี้แล คือเค้ามูลแห่งสวากขาตธรรมที่เป็นพระพุทธเจ้าของเราณบัดนี้ พระพุทธเจ้ามิใช่พระรูปพระโฉมของพระสิทธัตถะ เป็นแต่ว่าท่านนั้นทรงปรีชาเฉียบแหลมค้นพบพระธรรมก่อนผู้อื่น จึงเป็นสัมมาสัมพุทธะ ผู้รู้เอง ซึ่งสิงอยู่ในร่างของพระสิทธัตถะ

นั้น พระธรรมเท่านั้นที่ยกให้ผู้รู้ดีรู้ชอบก่อนผู้อื่นเป็นพระ-พุทธเจ้า เมื่อร่างกายแห่งพระสิทธัตถะ ปรินิพพานดับสูญไปตามธรรมดา สภาพผู้ตรัสรู้พระธรรมคือองค์พระพุทธเจ้าจึงยังทรงอยู่ หาปรินิพพานดับสูญตามไปด้วยไม่ และพระพุทธปฏิมากรหรือพระพุทธรูปมิใช่องค์พระพุทธเจ้า แต่ว่าวัตถุเหล่านี้เป็นเพียงรูปเทียมสำหรับเป็นสื่อกระทบตาให้กระเทือนถึงน้ำใจ การถึงพระพุทธเจ้าเป็นที่พึ่งที่ระลึก จึงถึงได้ด้วยน้ำใจเท่านั้น การกราบไหว้และเปล่งวาจาแสดงความนับถือก็เพียงอาการพลอยภายนอก ถ้าน้ำใจไม่ถึง ก็กลายเป็นไหว้-พระไม่ถูก ถึงพระพุทธเจ้าเป็นสรณะไม่ตรง ท่านจะมาเป็นสรณะให้มิได้เลย ต่อเมื่อหน่วงน้ำใจแนบกับพระคุณของท่านก่อนแล้ว บำเพ็ญตนอยู่ในธรรมแล้ว เปล่งวาจานมัสการกราบไหว้บูชา อย่างนี้แล ชื่อว่าถึงพระพุทธเจ้าเป็นสรณะที่พึ่งที่ระลึกครบไตรทวาร เป็นการถูกตรง เป็นการไหว้พระถูกท่านย่อมเป็นสรณะให้ได้ สมกับที่เปล่งวาจารับว่า พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ ข้าพเจ้าถึงพระพุทธเจ้าว่าเป็นที่พึ่งที่ระลึก ตามเนื้อความที่ได้บรรยายมา ด้วยประการฉะนี้ ฯ

ธัมมรัตนกถา

แสดง

วันที่ ๒๙ กรกฎาคม ๒๔๗๗

นโม พุทฺธาย ฯ ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ ฯ

วันนี้จะได้พรรณนาถึงพระรัตนะที่ ๒ คือ พระธรรมเจ้า สืบไป ฯ สภาพที่มีอยู่เป็นอยู่ตามธรรมชาติ คือสังขตะ ที่มีเหตุปรุงแต่งขึ้นประการ ๑ อสังขตะ ที่ไม่อาศัยเหตุปรุงแต่งประการ ๑ หรือ สีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นองค์ความรู้ของพระพุทธเจ้า นี้คือพระธรรมเจ้า ฯ หรือกล่าวโดยปุคคลาธิษฐาน คือ สวากขาตธรรม ได้แก่ ธรรมวินัยที่เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ชื่อพระธรรม มีคุณภาพป้องกันรักษาผู้ประพฤติปฏิบัติตาม ไม่ให้ตกไปในที่ชั่วช้าเลวทราม ฯ เพราะเป็นทางปฏิบัติไปเพื่อคลายความกำหนัดปราศจากทุกข์ ไม่สะสมกองกิเลส มีความอยากน้อย ยินดีด้วยของมีอยู่ สงัดจากหมู่ มีความพากเพียรพยายาม และเป็นไปเพื่อความเลี้ยง

ง่าย ฯ ที่พระพุทธองค์นำออกพร่ำสอนพุทธศาสนิกชน ก็เพื่อจะให้ผู้ฟังรู้ยิ่งเห็นจริงในธรรมพร้อมด้วยเหตุผล อาจไตร่-ตรองตามให้เห็นจริงได้ และเป็นสิ่งน่าอัศจรรย์ ซึ่งผู้ปฏิบัติตามย่อมได้ประโยชน์โดยสมควรแก่ความปฏิบัติ ฯ พระธรรม-เจ้านี้ เป็นสภาพมีประจำโลกตลอดกาลสมัย เปิดเผยโดยลำพังมิได้ ต้องอาศัยบุคคลตรัสรู้ค้นคว้านำออกแสดง ไม่มีเสื่อมหรือเจริญ เป็นสภาพคงที่ เป็นสภาพหยุดไม่หมุนเวียน เป็นสภาพยุติธรรมอย่างยิ่ง ที่เห็นว่าเสื่อมหรือเจริญได้เพราะบุคคลผู้ประพฤติบุคคลผู้ประพฤตินั่นแลเสื่อมหรือเจริญ ไม่ใช่ธรรม เป็นคุณที่สามารถส่งให้ท่านผู้ตรัสรู้ก่อนใครเป็นสัมมาสัมพุทธตรัสรู้ชอบเอง เป็นพระพุทธเจ้าได้ ท่านที่รู้ตามคำสั่งสอนชี้แจง ก็เป็นพระสงฆ์ผู้อนุพุทธตรัสรู้ตามได้ พระธรรมเจ้าจึงเป็นประดุจหลักแกนกลางของพระรัตนไตร เชื่อมพระพุทธรัตนะกับสังฆรัตนะให้เกี่ยวเนื่องถึงกัน ฯ หลักสำคัญของพระพุทธศาสนา ก็คือพระธรรมเจ้านี่แล ฯ พระธรรมเจ้า มิใช่สภาพย่อหย่อนที่เรียกว่า กามสุขัลลิกานุโยค การประกอบตนให้พัวพันธ์ด้วยความสุขในกาม มิใช่สภาพ

ตึงเครียดที่เรียกว่า อัตตกิลมถานุโยคการประกอบความเหน็ดเหนื่อยแก่ตนเปล่า แต่เป็นสภาพกลาง ๆ ไม่เอนเอียงไปในฝ่ายสภาพทั้ง ๒ นั้น ฯ พระพุทธเจ้าตามตำนานแสดงว่าเสด็จออกแสวงหาทางตรัสรู้ ก็คือแสวงหาพระธรรม แต่มิได้ประสบโดยง่าย คงทรงประสบแต่อธรรมหรือวิสัยโลก ซึ่งพระองค์มิประสงค์ เพราะอธรรมหรือวิสัยโลก พระองค์สมบูรณ์พูลเพิ่มโดยมิพักต้องเสด็จออกผนวชแสวงหา สิ้นเวลาแสวงหาประมาณ ๖ ปี จึงประสบธรรม และที่ทรงประสบตรัสรู้ธรรมนั้น มิใช่พระองค์เที่ยวขุดค้นคว้าได้มาจากที่อื่น พระองค์ทรงพิจารณาค้นคว้าประสบได้ในพระหฤทัยรูปนามของพระองค์นั่นเอง พระธรรมเจ้ามิได้อยู่ห่างไกลเหนือใต้อย่างไรเลย แท้จริงอยู่กับพระองค์ท่านนั้นแล้วตลอดกาล หากแต่เมื่อไม่พิจารณาสอดส่อง ก็มิเห็น และมิใช่พระธรรมจะมีอยู่เฉพาะแต่กับองค์พระพุทธเจ้าเท่านั้น ถึงในสัตว์อื่น ๆ ในกาลไหน ๆ ตลอดจนบัดนี้ พระธรรมก็เป็นสภาพมีประจำสัตว์บุคคลอยู่ตลอดมา หากแต่ไม่พยายามค้นคว้าให้รู้สึกว่าตนมีธรรม จึงดูเหมือนตนเองไม่มีธรรม

ประจำตน ต้องกระเสือกกระสนแสวงหาจากที่อื่น ต้องอาศัยการแนะนำสั่งสอนจากท่านผู้รู้ ใครจะรู้สึกเท่าทันหรือไม่รู้สึกเท่าทันก็ตาม พระธรรมก็คงมีสิงประจำสัตว์อยู่ตลอดไป ทั้งบัณฑิตและพาล ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ทั้งเศรษฐีและเข็ญใจ ล้วนมีพระธรรมประจำตนอยู่ทั่วทั้งนั้น ต่างแต่ว่า ไม่มีใครเฉียบแหลมค้นคว้าให้รู้จักธัมมะ ท่านที่ทรงปรีชาสามารถตรัสรู้ก่อนใคร จึงมีนามว่าพระพุทธเจ้า ท่านที่รู้ตามพระ-พุทธเจ้าสอน จึงมีนามว่า อนุพุทธะ ผู้รู้ตาม ฯ ใครที่รอบรู้ธรรมได้มาก นับว่าเป็นบัณฑิตคนฉลาด ใครที่รู้น้อยหรือไม่รู้เลย ก็นับว่าพาลคนโง่ เมื่อต่างประพฤติตนตามภูมิรู้ของตน ๆ คนฉลาดจึงสุขกายสบายใจดีกว่าคนโง่ที่หลงงมงายฯ อันที่จริงสภาพธรรม ที่พระสิทธัตถะตรัสรู้ ถึงความเป็นพระพุทธเจ้า ก็เป็นพระธรรมเจ้าประการเดียวนี้แล ในอดีต อนาคต และปัจจุบัน ก็คือพระธรรมเจ้าองค์นี้องค์ที่เรานับถือว่าเป็นสรณะที่พึ่งที่ระลึกอยู่บัดนี้ มิได้แผกเพี้ยนกันเลย แต่ที่พระพุทธเจ้านำออกแสดงสั่งสอน ดูดื่นดาษนั้น เนื่องด้วยเชิงพระปรีชาทางการสอน เพื่อเหมาะแก่สติปัญญาของ

พุทธศาสนิกชนนั้น ๆ ฯ จึงเป็นอันได้ความว่า พระธรรม ก็คือสภาพความดีมีประจำโลกอยู่ตลอดกาล ทุกสัตว์ทุกจำพวก เป็นแต่ไม่รู้จักธัมมะ ใช้ธัมมะไม่ถูก เพราะเป็นนามธรรม ต้องอาศัยนามธรรมของสัตว์เป็นฝ่ายรับรู้เป็นสภาพของกลาง ไม่มีใครเป็นเจ้าของปกครองสมควรแก่บัณฑิตและพาล ผู้ใหญ่ และเด็ก เศรษฐีและเข็ญใจ ชาวกรุงและชนบทประพฤติปฏิบัติ ได้เท่ากันใครจะบังคับกดขี่ให้ใครรู้ หรือแกล้งปิดบังมิให้รู้ ไม่ได้ เป็นส่วนเฉพาะตัวของผู้รู้ จะรู้เองเห็นเอง ฯ สามารถ ส่งเสริมพาลให้เป็นบัณฑิต เด็กให้เป็นผู้ใหญ่เข็ญใจให้เป็น เศรษฐี ได้เป็นอย่างดีสมสภาพ ฯ

อนึ่ง โดยมากมักเข้าใจว่า พระธรรมก็คืออักษรที่จารึก ลงในใบลานหรือในวัตถุอื่น ต่างนิยมเคารพสักการะเฉพาะ แต่สิ่งนั้นว่า เป็นพระธรรมเจ้า อาการเช่นนี้นับว่ายังเผินมาก ตัวอักษรก็ตาม ใบลานก็ตาม หาใช่พระธรรมไม่ หรือจะใช้ วัตถุอย่างอื่นแทนใบลานก็มิใช่เช่นเดียวกัน เป็นแต่ว่าลาย อักษรจารึกเนื้อความของพระธรรมเจ้าไว้ เนื้อความที่แสดง ให้รู้จักบาปบุญคุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ คนจะได้

ละชั่วประพฤติชอบตามสวากขาตธรรม นั่นแลคือพระธรรมเจ้า ซึ่งแฝงอยู่ในอักษรนั้น ๆ อักษรที่จารึกพระธรรมไว้ จึงไม่ควรแสดงกิริยาหยาบหยามข้ามกราย ไม่รู้จักพระธรรมเจ้าจะเคารพสักการะถูกอย่างไร แสดงตนว่านับถือแต่กราบไหว้ไม่ถูก ท่านจะเป็นสรณะที่พึ่งอย่างไร มิหนำซ้ำ เมื่อภยันตรายมาถึงตัว จึงจะเริ่มยึดท่านเป็นที่พึ่ง เมื่อดีอยู่กลับทำเมินจะบ่นเพ้อว่าท่านไม่ช่วยคุ้มครองตนได้จริงอย่างไร ตนไม่ต้องการให้ท่านช่วยเองมิใช่หรือ ฯ

พระธรรมเจ้าทราบกันแล้วว่าเป็นสภาพความดี เป็นสภาพธรรมชาติ เป็นสภาพบริสุทธิ์ เป็นสภาพยุติธรรม คนจะถึงท่านเป็นสรณะที่พึ่ง ก็มิใช่เพียงทราบรู้จักลักษณะว่านั่นศีล สมาธิ ปัญญา เป็นต้นเท่านั้น หรือเพียงจำทรงท่องบ่นพระสูตรต่าง ๆ ทราบเนื้อความบ้าง ไม่ทราบเนื้อความบ้าง เป็นว่าตนถึงพระธรรมเจ้า ได้บุญพอแล้ว ดังนี้ก็มิใช่เป็นเหมือน "มดแดงแฝงพวงมะม่วงงอม เที่ยวไต่ตอมเต็มอยู่ไม่รู้รส" เท่านั้น ลักษณะถึงท่านเป็นที่พึ่งนั้น คือต้อง

ประพฤติตนให้ดีตามสภาพของท่านจริง ๆ ตามกำลังสามารถ ท่านจึงจะเป็นสรณะ คุ้มครองผองภยันตรายได้ ฯ ทำอัธยาศัยของตนให้เป็นธรรมมากขึ้นเท่าใด ก็ชื่อว่าถึงท่านมากขึ้นเท่านั้น ดังนี้แล้ว จะสำเร็จอิริยาบถอย่างไร อยู่ที่ไหน ก็ชื่อว่ามีพระธรรมเจ้าอยู่กับตนเสมอไป ฯ เมื่อรู้จักว่านี้แลคือพระธรรมเจ้า แต่ไม่นิยมยอมตนลงประพฤติปฏิบัติตามสามารถ แม้พร่ำบ่นว่าข้าพเจ้าถึงพระธรรมเจ้าเป็นสรณะตลอดอายุ ก็หาถึงท่านไม่ เด็กเกิดมาเพียงวันเดียว ถ้าประพฤติตามธรรมได้ ท่านว่าประเสริฐกว่า ฯ ธรรมดาของดีย่อมดีในตัวส่วนหนึ่งแล้ว และยังเป็นเหตุชักจูงส่วนอื่นให้ดีได้อีกมากด้วย พึงเห็นพระพุทธเจ้าเป็นตัวอย่าง ท่านถึงความดีคือพระธรรมเจ้า เป็นความดีส่วนพระองค์แล้ว ยังทรงพระมหากรุณาโปรดชี้แจง แสดงเปิดเผยแก่พุทธศาสนิกชนทั่วไป บันดาลให้ประชาชนประสบธรรม ถึงความเป็นคนดีเสียเอนก จึงทรงพระคุณที่พุทธศาสนิกชนถวายว่า พระมหา-กรุณา แต่ใครได้รับพระมหากรุณาชี้แจงแล้วไม่นำพา พระ-มหากรุณาก็หาชื่อว่ามีแก่ผู้นั้นไม่ เป็นผู้ชนิดอย่าให้พบพระ

เท่าเม็ดกรวดเม็ดทราย หรือพบเห็นก็ไม่สามารถจะโปรดได้ฉะนั้น ฯ

โลกกับธรรมเป็นสภาพคู่กัน โลกย่อมหมุนเวียนกลับกลอก หลอกหลอนกันด้วย โลภ โกรธ หลง มีมายาสาไถย เต็มไปด้วยทิฏฐิมานะอย่างแรงกล้า ฉุดอัธยาศัยของผู้ตกอยู่ในอำนาจ ให้จมดิ่งดื่มแต่ความมัวเมา ไม่มีเวลาเปิดเผยสดใสสว่าง ฯ ธรรมย่อมเป็นสภาพหยุดคงที่ ด้วยทราบชัดถึงสภาพของโลกเช่นนั้น ๆ เป็นฝ่ายตรงกันข้ามกับโลก เช่นดำกับขาว มืดกับสว่าง ฯ และส่วนความเป็นไปของโลก เช่นที่ต้องกลับกลอกหมุนเวียนอยู่เสมอเช่นนั้นก็นับเป็นธรรมอีกเหมือนกัน เพราะใครจะผ่าฝืนไม่ได้ เป็นธรรมชาติเช่นนั้น ฝ่ายหมุนเวียนกลับกลอก ก็หมุนเวียนตลอดไปหยุดไม่ได้ นับเป็นธรรมอย่าง ๑ ฝ่ายคงที่ ไม่มีหมุนเวียน ก็คงที่อยู่ดังนั้น จะให้หมุนเวียนตามไม่ได้อีกเหมือนกัน ก็นับเป็นธรรมอย่าง ๑ และต่างฝ่ายต่างแถลงซึ่งกันแลกันอยู่ในที ถ้าติดโลกก็ไม่เห็นธรรม ถ้าเห็นธรรมแล้วก็ไม่ติดโลก แต่ยังเป็นอยู่ในสภาพของโลกได้ เพราะ

เข้าใจเรื่องตลอดแล้ว หายหลงมัวเมา เช่นโลกธรรม ทั้ง ๘ ประการ ฝ่ายติดโลกคือปุถุชน ย่อมมีอัธยาศัยคล้อยตาม ถือเป็นตัวตนจริงจัง ปล่อยให้โลกธรรมครอบงำจิตแล้วแต่จะนำไป ตกอยู่ในอำนาจของโลกวิสัย ส่วนฝ่ายเห็นธรรมคือ อริยบุคคล โลกธรรมก็ผ่านท่านเหมือนกัน แต่ท่านไม่ติด จึงดำรงคงที่อยู่ได้ ปล่อยให้ฝ่ายหมุน ๆ ไปเอง แต่ท่านไม่ พลอยหมุนเวียนไปตาม และฝ่ายเห็นธรรมกับฝ่ายติดโลก มิใช่ว่าจะต้องแยกโลกกันอยู่ คงรวมอยู่ในสกลโลกนี้เอง ต่างดำเนินหน้าที่ของตนไป ฯ

ฝ่ายเห็นธรรมย่อมเห็นทุกสิ่งทุกประการ ในฝ่ายของโลก เป็นธรรมไปหมด คือล้วนแต่ไม่เที่ยงแท้ถาวรเกิดขึ้นใน ตอนต้น เปลี่ยนแปรไปในตอนกลาง ที่สุดก็แตกทำลาย เป็นของทนอยู่ด้วยความยากลำบาก ไม่อยู่ในอำนาจบังคับ บัญชาของใคร ฯ ฝ่ายโลกย่อมเห็นตามความใคร่ปรารถนา อยากมีอยากเป็นที่เป็นของโลก คิดขืนฝืนแก้ไขส่วนธรรม ร่ำไปไม่ยอมละวาง ทั้ง ๆ ที่แก้ไขไม่ได้ ทั้ง ๆ ไม่สมปรารถนา

ก็ยังพยายามแก้เพื่อให้สมปรารถนา ที่สุดก็หาผู้สมประสงค์มิได้เลย ฝ่ายโลกเป็นฝ่ายที่เห็นธรรมชาติแต่ทีละเหลี่ยม ไม่เห็นพร้อมกันทุกเหลี่ยม และมักชอบแต่เหลี่ยมเจริญเหลี่ยมเดียว จึงหลงงมงายโดยไม่สำนึกตัว ฝ่ายธรรมเป็นฝ่ายที่เห็นธรรมชาติหมด ทั้งเหลี่ยมเจริญและเหลี่ยมเสื่อมพร้อมไปทีเดียว จึงมียับยั้งใคร่ครวญก่อน มีธรรมเป็นดุจหางเสือเรือ คอยวาดคัดให้แล่นตรงไป โดยไม่เสียผลทั้งฝ่ายโลกและธรรม พึงเห็นสมกับพระพุทธเจ้าอีก พระองค์ตรัสรู้ธรรมแล้ว ก็ยังครองพระองค์บำเพ็ญพุทธกิจ อยู่ในกระแสของโลกได้เป็นอย่างดี จนตลอดพระชนม์ มิได้ทรงเบียดเบียนโลกให้วุ่นวายรำคาญ แต่กลับทรงอุดหนุนโลกให้ถึงธรรมยิ่งขึ้นเสียอีก พระสกลกายภายนอกของพระองค์เป็นส่วนของโลก น้ำพระหทัยภายในเป็นส่วนธรรม จึงต้องปรนปรือส่วนที่เป็นวิสัยโลก อาศัยโลกพอไม่ให้เสียธรรมดังที่ทรงบำเพ็ญพุทธกิจตลอดพระชนม์นั้น ฯ

การที่พระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญพุทธกิจ สั่งสอนพุทธศาสนิกชน ก็คือหว่านพระธรรมออกเปิดเผยแพร่หลาย

เตือนตาเตือนใจ ให้ได้สำนึกหวนมาพิจารณาธรรม เพราะวิสัยโลกหมุนติ้วรอบตัวเองและรอบตัวผู้อื่นด้วยไม่มีระยะหยุดยั้ง กระนี้แล้วจะหาสุขกายสบายใจแท้จริงมาแต่ไหน เป็นอันหาไม่ได้ในวิสัยของโลก พระธรรมที่พระพุทธเจ้าโปรดประทาน ดุจประพรมให้ชุ่มชื่นน้ำใจชาวโลก ให้ผลเป็นสุขแท้จริง ให้ผลสมประสงค์ทุกคนไป ไม่มีขีดขั้นจำกัดกาล เหมือนต้นไม้ใหญ่แผ่สาขา พร้อมด้วยดอกผลใบทั้งแก่อ่อนและตูมบาน ใครประสงค์แก่น กระพี้ เปลือก ใบดอกและผลประการไร ย่อมสำเร็จสมปรารถนาทั้งสิ้น ไม่ขัดขวาง ขอแต่ให้มีประสงค์เข้ามาเถิด พระธรรมเจ้าพร้อมที่จะบันดาลผลที่ประสงค์อยู่ทุกขณะ พระธรรมเจ้าเป็นดุจเพื่อนเดินทางในยามกันดาล เป็นประทีปมีแสงสว่างส่องทางให้ดำเนินสะดวกในยามมืด เป็นร่มใหญ่ป้องกันได้ทั้งลมแดดและหยาดฝน ฯ บรรดาพระธรรมเจ้าที่เปิดเผยแพร่หลายเหลือพรรณนา ก็เป็นดุจตาข่ายขึงดักอัธยาศัยของชาวโลกหรือเท่ากับเป็นเครื่องป้องกันทรัพย์สมบัติอันมีค่าไว้ โดย

ประเภทศีล เหมือนเป็นรั้วรอบข่อบบริเวณบ้านภายนอกชั้น ๑ ประเภทสมาธิเหมือนตัวบ้านที่ต้องมีฝารอบขอบชิด ประตูหน้าต่างเปิดปิดได้ตามควรชั้น ๑ ประเภทปัญญาเหมือนหีบตู้นิรภัยที่อยู่ภายในเรือนนั้นอีกชั้น ๑ ทรัพย์สมบัติของมีค่า เมื่อมีเครื่องป้องกันเป็นอันดีเช่นนี้ ย่อมยากแก่โจรจะฉกลักฉันใด อัธยาศัยของชาวเรา เมื่ออบรมเจริญธรรม คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ไว้บ้าง ก็ย่อมยากแก่โจรกล่าวคือโลกิยวิสัย จะฉุดคร่าให้ต่ำทรามได้ง่ายฉันนั้น ฯ หากจะมีคำแย้งว่า ประพฤติธรรมไม่มีรสชาติสนุกสนานสำราญใจ ดีแต่เงียบขรึมอยู่คนเดียว คิดตายวันตายพรุ่งอยู่เท่านั้น จึงไม่อยากประพฤติ ทางโลกสนุกกว่า ดังนี้ ฯ ขอตอบสนองว่า ที่มีความเห็น เช่นนี้ตรงตามสายตาของผู้ตกอยู่ในวิสัยโลกชัด ๆ อำนาจของความติดโลกบังคับให้คิดเห็น ขอให้ลองย้อนใคร่ครวญพิจารณา ดูของธรรมดาเหล่านี้ เช่น ของรักสิ่งหนึ่ง เรารักใคร่มากที่สุด ไม่ปรารถนาให้ใครแตะต้อง ของนั้นจะคงเป็นสิ่งที่เรารักดังเดิมตลอดไปหรือว่าต่อมาสักหน่อยความรักก็คลายลง จะคงอยู่กับเราตลอดไปได้หรือ บางทีของนั้นอาจแตกหักเสียหายพราก

ไปจากเราก่อนบ้าง เราพรากจากไปก่อนบ้าง แลถ้ากำลังรัก ใครมาชิงไป ก็เดือดร้อนใจเพราะขุ่นเคือง หรือเศร้าโศก เพราะเสียดาย ถ้าพยายามติดตามมาได้ เป็นไม่ลดละ จะก่อกรรมทำเข็ญอะไรขึ้นอีกมิได้นึก ขอให้สมประสงค์ของตนเป็นแล้วกัน ถ้าไม่สมหวัง ก็พยายามแสวงหาใหม่ต่อไป แล้วต่อมาก็แปรเปลี่ยนเป็นเช่นนี้อีก อาการต่างๆ เหล่านี้แล ที่โลกวิสัยเห็นเป็นสนุกสนาน เห็นเป็นความจำเป็น ต้องประ-พฤติอยู่ดังนี้ไม่มีทางอื่นแต่อีกฝ่ายหนึ่งย่อมเห็นถูกกว่า คือลักษณะแห่งสภาพธรรมที่แสดงให้เห็นว่า เรื่องของเขาต้องเป็นอย่างนี้เสมอไป เมื่อใครเห็นตลอดสายอย่างนี้ จะเห็นสนุกสนานน่าเพลิดเพลินตรงไหน ที่เห็นน่าเพลินเจริญใจนั้น เพราะเห็นเฉพาะเหลี่ยมหนึ่งๆ เท่านั้น พบเหลี่ยมชอบก็ยินดีร่าเริง พบเหลี่ยมชังก็ยินร้ายแค้นเคือง กลับกลอกใจอยู่เช่นนี้ ถ้าตอบโดยจริงใจที่สุดแล้ว จะไม่เห็นเป็นสุขเลย รู้เท่าทันแล้ว ไม่แสดงอาการหวั่นไหวไปตามเหลี่ยมนั้นๆ เพราะรู้สัญชาติว่าต้องมีอันเป็นดังนั้น มิสบายใจกว่าหรือเหมือนโดยสารรถเรือไปในต่างถิ่น ขาไปมักตื่นตา ไม่เป็น

อันพักผ่อน เผ้าชะแง้ชมแทบตลอดทาง เพราะมีของใหม่เปลี่ยนผ่านสายตาอยู่เรื่อยไป ส่วนผู้เคยผ่านไปมาแล้วพักผ่อนนอนสบายไม่ต้องกังวลชม และก็ในทางนั้นพอขากลับตนเองจะรู้สึกระอา ต่อสิ่งที่เคยตื่นตาเมื่อขาไปก็มี เพราะความเคยเห็นตลอดสายมาแล้ว นี่เป็นตัวอย่างเครื่องแสดงเทียบถึงคนรู้ธรรม ย่อมยับยั้งในที่ควร ไม่หลงใหลไปตามอารมณ์ คนผู้ติดโลกขาดธรรม ย่อมหลงใหลตื่นตาไปตามอารมณ์ อันมายั่วให้เพลินชั่วครั้งคราว แล้วก็ติดใจใฝ่ฝันจนเดือดร้อนใจเป็นที่สุด ฯ จะมีใครบ้างหนอ ที่ปรารถนาทุกข์ความลำบากกายใจ คงหาไม่ได้ แต่ก็มีใครบ้างหนอ ที่ได้สุขสำราญสมปรารถนา คงหาได้ยากเต็มที เพราะทุกข์เป็นสภาพควรละมีอยู่ แต่ไม่มีคนละ ทางดำเนินให้ถึงความหมดทุกข์ได้มีอยู่ แต่ไม่มีคนเดิน ฯ และจะถือเพียงอาการภายนอกมาเป็นเครื่องคาดคเนน้ำใจนั้น ผิดได้มาก ความสุขอยู่ที่ใจเท่านั้นไม่ได้อยู่ที่บ้านเรือน ทรัพย์สมบัติ และใจจะเป็นสุขก็เพราะยึดธรรม คนมีสุขใจได้ก็นับว่าพอแล้ว จะให้กระตือรือร้นอะไรอีกเล่า เราเกิดมาเพื่อต้องการสุขกันเท่านั้นมิใช่หรือ ผู้ที่

กระเสือกกระสนแสวงหาสุขภายนอกแทบสายตัวเป็นเกลียว เห็นเป็นสนุกสบาย นี่เพราะหาสุขใจไม่ได้กระมังฯ เพราะฉะนั้นการติดโลกดิ่งไปทางเดียว โดยไม่ยึดธรรมบ้าง จะรกโลกมาก ไม่มีใครต้องการ โลกกับธรรมจำต้องคู่เคียงกันไป และที่จริงจะพูดให้สั้นก็มีแต่ธรรมเท่านั้น เพราะเรื่องของโลกก็เป็นธรรมอย่างหนึ่ง แต่เป็นฝ่ายเสีย เป็นฝ่ายควรละ ถึงละไม่ได้หมด ให้มีธรรมคือฝ่ายดีฝ่ายควรอบรมแซกแซงอยู่บ้าง ความรกโลกคงจะบันเทาเบาบาง จะเป็นโลกที่เตียนสะอาดขึ้นอีกมาก ดังนี้ฯ

อนึ่ง การรับธรรมไว้ประพฤติก็มักเป็นทุจริต ผิดพุทธประสงค์เสียแหละมาก คือเพียงแต่รู้ก็ว่าประพฤติ เช่นฟังเทศน์ได้บุญ ไปทนฟังแต่พอจบ ไม่ทันได้ลงมือประพฤติตนให้ดีขึ้นกว่าเดิมอย่างไร ก็หวังสวรรค์นิพพานเสียแล้ว หรือทรงสอนอย่างหนึ่ง กลับประพฤติเสียอีกอย่างหนึ่ง เช่นทานการสละ ก็เพื่อหัดนิสัยตนให้กว้างขวาง นึกถึงผู้อื่นบ้างอย่าเห็นแก่ตนเกินไปนัก แต่ผู้ให้กลับรู้มาก คือให้ด้วยยังหวังผลเป็น

ทิพยสมบัติในชาติหน้าอยู่อีก ทำเพื่องจะให้ได้ร้อยเพื่อง เท่ากับแลกเปลี่ยนหรือฝากไว้รอตนเมื่อจากโลกนี้ไป ทำแต่น้อยมุ่งผลเอามาก ไม่ตรงกับคำว่าทานที่สอนไว้ หรือทำอย่างท้อแท้ด้วยอ้างวาสนาบารมียังอ่อน ดีไปไม่ถึงข้อนี้ก็ผิดหลัก ตนเป็นที่พึ่งของตน ลงมือทำเป็นต้องได้ผล ระวังแต่อย่าให้ไขว้เสียเท่านั้น เมื่อคอยรอวาสนาบารมีแก่กล้า ก็สักเมื่อไร จะแก่กล้า การลงมือทำทันทีนี่แล เป็นการบำเพ็ญบารมีไปในตัว ทำมากเข้า เนิ่นกาลนานวัน บารมีก็แก่กล้าขึ้นเอง เกียจคร้านไม่ทำ จะโทษใครได้ ฯ

เหตุนี้ เมื่อถึงพระธรรมเจ้าเป็นที่พึ่ง จึงควรทำความเข้าใจก่อนว่าพระธรรมเจ้า คือสภาพคุณความดีที่เป็นส่วนคงที่ เป็นตัวความรู้ของพระพุทธเจ้า เป็นส่วนยุติธรรมที่สุด มีอยู่แม้ในตัวเราบัดนี้เสมอ แต่เราไม่รู้จัก เมื่อรู้จักแล้ว จะยึดท่านเป็นที่พึ่ง ต้องประพฤติตนตามท่านให้ได้ ตามกำลังสามารถจริง ๆ ประพฤติให้เป็นสุจริต ไม่ต้องรอคอยวาสนา-บารมี อย่าเพียงแต่รู้จักเฉย ๆ แล้วไม่ทำตาม เมื่อประพฤติตามท่าน เพราะท่านเป็นสภาพคุณความดี ท่านก็จะคุ้มครองเรา

ให้ถึงความดีปราศจากความชั่วได้สมปรารถนา และเพราะเป็นคำสอนที่ถูกต้องดีแท้สมเหตุสมผล ท่านโบราณบัณฑิตจึงสรรเสริญพระคุณว่า สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม พระพุทธเจ้าตรัสสอนพระธรรมไว้ดีมาก ฯ สนฺทิฏฺฐิโก ผู้ประพฤติตามจะเห็นคุณประโยชน์ประจักษ์แก่ตนเอง ไม่ต้องอาศัยผู้อื่น ถ้ายังอาศัยผู้อื่น ชื่อว่ายังไม่เห็นธรรมฯ อกาลิโกไม่ต้องรอกาลสมัย ประพฤติเมื่อใดประสบผลแก่ตนเมื่อนั้น ฯ เอหิปสฺสิโก น่าชักนำมาลองลิ้มรสพระธรรมดูบ้าง ฯ โอปนยิโก ควรนอบน้อมนับถือประพฤติตัวตาม ฯ ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหิ ผู้รู้จักพระธรรม จะเห็นได้ก็แต่เฉพาะตัวเองเท่านั้น ฉะนี้ ฯ สมควรแท้ที่ประพฤติตนตามท่าน ตามสติปัญญาสามารถของเรา จะได้ชื่อว่าถึงพระธรรมเจ้า เป็นสรณะที่พึ่งของตนถูกแท้สมตามกระแสที่เปล่งว่า ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ ข้าพเจ้าถึงพระธรรมเจ้าเป็นที่พึ่ง ด้วยประการฉะนี้ ฯ

สังฆรัตนกถา

แสดง

วันที่ ๓๐ กรกฎาคม ๒๔๗๗

นโม พุทฺธาย ฯ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามีติ ฯ

วันนี้จะแสดงในสังฆรัตนกถา พรรณนาพระสงฆเจ้า ซึ่งเป็นองค์รัตนะที่ ๓ ต่อไป ฯ หมู่ชนที่ฟังคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว เลื่อมใสออกบวช ยอมตนประพฤติตามพระธรรมวินัย ได้ความรู้ในพระธรรมตามชั้นภูมิ นี้คือพระสงฆ์ ฯ คำว่าสงฆ์ หมายว่าหมู่ ไม่เฉพาะรูปใดรูปหนึ่ง ฯ ที่นับพระสงฆ์เข้าเป็นรัตนะหนึ่งนั้น เพราะหมู่ชนที่เรียกว่าสาวก มีท่านโกญฑัญญะหัวหน้าเบญจวัคคีย์ เป็นต้น มีความเลื่อมใสเห็นจริงตามพระธรรม จึงขอถือเพศบรรพชิตตามอย่างพระพุทธเจ้า รับโอวาทแล้วปฏิบัติตนตามธรรมวินัยจนรู้แจ้งเห็นจริงในพระธรรม ทำอัธยาศัยของตนให้ถึงพระธรรม คือตรัสรู้ธรรมตามคำแนะนำพร่ำสอนของพระพุทธเจ้า นับเป็น

อริยบุคคล ผู้อนุพุทธตรัสรู้ตามเป็นพยานผู้รับรองคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าว่า เป็นธรรมประเสริฐ ให้ผลบริสุทธิ์แก่ผู้ประพฤติได้จริง เป็นผู้เทิดพระพุทธเจ้าให้ทรงพระคุณเด่นยิ่งขึ้น เพราะได้บำเพ็ญพุทธกิจ และเมื่อท่านถึงธรรม บรรลุธรรมตามสามารถของท่านแล้ว ยังได้นำพระธรรมนั้นออกเผยแพร่ เป็นกำลังส่วนใหญ่ของพระพุทธเจ้า ในอันประกาศพระศาสนา ทำให้ประชาชนได้รับรสพระธรรมแพร่หลายรวดเร็วยิ่งขึ้น เท่ากับท่านบำเพ็ญอนุพุทธกิจของท่านเหมือนกัน เพราะเป็นหมู่มากไม่เฉพาะแต่รูปใดรูปหนึ่ง จึงรวมเรียกว่าสงฆ์ ฯ แต่ท่านเหล่านั้นทั้งหมู่ ล้วนเป็นผู้ปฏิบัติธรรมกลมเกลียวกับพระศาสดา ไม่ปฏิบัติเป็นข้าศึก ปฏิบัติไปตามมัชฌิมาสายกลางไม่หย่อนนัก ไม่ตึงเครียดนัก ปฏิบัติไม่ถอยหลัง อาศัยประกอบด้วยคุณสมบัติเห็นปานนี้ จึงปรากฏพระคุณว่า สุปฏิปนฺโน ผู้ปฏิบัติดีแล้ว ฯ เป็นผู้ประพฤติตรงไปตรงมา ต่อพระศาสดาแลเพื่อนสาวกด้วยกัน ไม่อำพรางความในใจ ไม่มีแง่งอน ไม่ปฏิบัติลวงโลก ไม่มีมายาสาไถย์ จึงปรากฏพระคุณว่า อุชุปฏิปนฺโน ผู้ปฏิบัติตรงแล้ว ฯ เป็น

ผู้ปฏิบัติมุ่งธรรมเป็นใหญ่ ถือความถูกเป็นประมาณ ปฏิบัติในทางอันจะให้เกิดความรู้ ปฏิบัติเพื่อได้ความรู้ธรรม จึงปรากฏพระคุณว่า ญายปฏิปนฺโน ปฏิบัติเป็นธรรม ฯ และเป็นผู้ปฏิบัติน่านับถือ สมควรได้รับความคารวะ จึงปรากฏพระคุณว่า สามีจิปฏิปนฺโน ผู้ปฏิบัติสมควร ฯ เพราะท่านประกอบด้วยคุณสมบัติดังนี้ และเป็นผู้ปฏิบัติถึงพระธรรมเจ้าเป็นสรณะ ตามคำสั่งสอนของพระศาสดา นับเป็นศิษย์โดยตรง ที่ช่วยสั่งสอนพระธรรมให้เปิดเผยแก่ประชาชน แลสืบต่อพระธรรมเจ้า มาตลอดกาลภายหลังพุทธปรินิพพาน สมควรได้รับความยกย่องอย่างสูง ท่านจึงจัดเข้าเป็นรัตนะ ๑ ในรัตนะทั้ง ๓ ฉะนั้นท่านจึงเป็น อาหุเนยฺโย ผู้ควรของคำนับ คือใครจะนำเครื่องสักการะไปถวายท่าน ๆ ย่อมอาจยังความเลื่อมใสให้เกิด ไม่ต้องเสียใจเมื่อภายหลังว่า ไม่พอที่จะไปคำนับผู้ไม่สมควร ฯ ปาหุเนยฺโย ผู้ควรของต้อนรับ คือเมื่อท่านมาถึงถิ่น ย่อมเป็นแขกที่น่าต้อนรับด้วยความยินดี เพราะเป็นผู้มาดี ไม่ใช่ผู้มาร้าย ฯ ทกฺขิเณยฺโย ผู้ควรของทำบุญ

คือบริจาคทักขิณาเป็นการบุญ จะถวายแก่ท่าน ๆ ก็เป็นปฏิ-คาหกที่สมควร ฯ อญฺชลิกรณีโย ผู้ควรประณมมือไหว้ คือผู้ใดผู้หนึ่งจะยกมือไหว้ท่าน ท่านก็มีความดีพอจะไหว้ได้ ผู้ไหว้ไม่ต้องกระดาก ฯ อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺส เป็นนายบุญของโลกไม่มีนายบุญอื่นยิ่งกว่า คือท่านเป็นผู้บริสุทธิ์ ทักขิณาที่บริจาคแก่ท่านย่อมมีผลานิสงส์ ดุจนามีดินดีแลไถแล้ว พืชที่หว่านที่ปลูกลงไปย่อมเผล็ดผลไพบูลย์ จึงเป็นที่บำเพ็ญบุญอย่างดีดังนี้ ฯ พระสงฆเจ้า เป็นผู้ตรัสรู้ธรรมตามพระพุทธเจ้า ถึงความเป็นอริยบุคคลตามชั้นภูมิรู้ และได้แนะนำประชาชนสืบพระธรรมเจ้าต่อมา เป็นผู้ทรงเพศบรรพชิตตามอย่างพระพุทธเจ้า มีพระวินัยเป็นขนบธรรม-เนียมบ้าง ประกาศตนเป็นอุบาสกอุบาสิการู้ครองเพศฆราวาสบ้าง ท่านเหล่านี้แลนับเป็นสังฆรัตนะ ฯ ความเป็นสังฆรัตนะอยู่ที่คุณธรรมนับแต่พระโสดาบันขึ้นไป คุณธรรมนี้มีในท่านผู้ใด เป็นบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ก็ตาม เป็นชายหรือหญิงก็ตาม ท่านผู้นั้นนับเป็นพระสงฆเจ้าได้ทั้งสิ้น ฯ เพราะถือคุณธรรมเป็นเกณฑ์ แม้คฤหัสถ์ หญิงหรือชาย เป็นพระ

อริยบุคคล บรรพชิตที่เป็นปุถุชนย่อมสามารถอภิวาทกราบไหว้โดยฐานเป็นพระสังฆรัตนะได้ นี้มุ่งถือคุณธรรมเป็นหลัก แต่ย่อมขัดกับทางพระวินัย ฯ พระวินัยเป็นระเบียบปกครองใช้เฉพาะในหมู่บรรพชิต ส่วนพระธรรม เนื่องด้วยความเชื่อความเลื่อมใส มีได้ทั่วไปตลอดบรรพชิตแลคฤหัสถ์ ฯ ความเป็นพระสังฆรัตนะเป็นส่วนคุณธรรม จึงควรได้รับสักการเคารพจากผู้นับถือทั่วไปโดยแท้ ฯ อนึ่ง ภิกษุสามเณรในยุคบัดนี้ เป็นชนิดบุคคลที่มุ่งประพฤติปฏิบัติตนตามธรรมแลวินัย ทรงเพศต่างจากคฤหัสถ์ มีความประพฤติถี่ถ้วนใกล้ธรรมวินัย มอบตนอยู่ในความคุ้มครองของธรรมวินัย นำภาระธุระพระศาสนาสืบต่อมาจนบัดนี้ นับว่าเป็นบรรพชิตผู้ควรของคำนับ ของต้อนรับ ของทำบุญ และประณมมือไหว้ จากคฤหัสถ์โดยฐานเป็นสมมติสงฆ์ ฯ แม้เช่นนี้ก็หานับว่าเป็นพระสังฆรัตนะไม่ ด้วยยังไม่บรรลุธรรม เพียงแต่มุ่งอบรมตนตามขนบธรรมเนียม ที่พระสงฆเจ้าได้บำเพ็ญมาก่อนแล้วเท่านั้น ส่วนคุณธรรมความเป็นสังฆรัตนะยังไม่ได้ไม่ถึง จึงเป็นเพียงชั้นผู้มุ่งคุณงามความดี เพื่อถึงความเป็นพระสงฆเจ้า

เท่านั้น เพราะยังต้องพากเพียรบำเพ็ญตน ด้วยการศึกษาธรรมวินัยให้เจริญยิ่งขึ้นโดยลำดับ คุณธรรมอย่างเดียวที่สามารถบันดาลให้ผู้รู้ตาม ถึงความเป็นรัตนะได้ ถ้ายังขาดคุณธรรม พระธรรมเจ้ายังไม่เป็นสรณะของตนอย่างแนบแน่นแล้ว ก็ยังนับว่าเพียงเป็นผู้มุ่งปฏิบัติเพื่อจะถึง แต่ยังไม่ถึงเท่านั้น ฯ ความจริง การบรรพชาอุปสมบทในยุคนี้ โดยมากหนักอยู่ในทางตามธรรมเนียมประเพณีผู้บรรพชาอุปสมบทมิให้มุ่งธรรมมากเกินกว่าเมื่อครองเพศฆราวาส มาทำพิธีในหมู่ภิกษุที่เป็นอุปัชฌาย์อาจารย์คู่เดียว ก็สำเร็จเป็นภิกษุสามเณรครองเพศบรรพชิต ได้รับการกราบไหว้ของฆราวาสทั่วไปตลอดบิดามารดาใคร่ครวญดูเพียงในระยะเท่านี้ ธรรมวินัยอะไรก็ยังไม่ทราบตลอด คุณความดีอะไรก็ยังมิได้บำเพ็ญแต่ทำไมฆราวาสทั้งหลาย ที่สุดจนบิดามารดาจึงกราบไหว้ด้วยเต็มใจ คงไม่ใช่กราบไหว้ในส่วนตัวผู้บรรพชาอุปสมบท ซึ่งเป็นเพียงชั้นลูกหลานนั้น แลคงไม่ใช่เพื่อเคารพผู้ทรงคุณ-ธรรม แต่คงมุ่งสักการะเคารพเพศที่ครองอยู่นั้น ว่าแม้นเหมือนพระสงฆเจ้าผู้เป็นรัตนะเท่านั้นเอง น้ำใจมุ่งตรงต่อ

พระสังฆรัตนะด้วยเพ่งผู้บรรพชาอุปสมบทเป็นดุจผู้แทน แล้วกราบไหว้ เช่นนี้ ชอบแก่เหตุ ถ้ามิฉะนั้นคงได้กราบไหว้ลูกชาวบ้าน หรือลูกหลานของตนมาแล้วเป็นแน่ ฉะนั้นผู้บรรพชาอุปสมบทแล้ว จึงต้องศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย บำเพ็ญตนให้มากขึ้นด้วยคุณความดี เท่ากับอบรมตนให้เปี่ยมด้วยคุณธรรมความดี ไว้รับรองความเคารพสักการะของทายกทายิกา ตนเองก็จะได้ประสบคุณธรรม ใกล้ความเป็นสังฆรัตนะยิ่งขึ้นด้วย เฉลิมศรัทธาของชาวบ้านที่มาสักการะให้มีผลทวียิ่งขึ้นอีก เป็นการสมควรแท้ ฯ โดยบรรยายนี้ เพื่อแสดงว่า ภิกษุสามเณรในยุคนี้ มิใช่องค์สังฆรัตนะแต่เป็นผู้ทรงเพศบรรพชิตมุ่งปฏิบัติเพื่อความเป็นสังฆรัตนะเท่านั้น ฯ ในยุคนี้ พระพุทธเจ้า มีพุทธปฏิมากรเป็นดุจอนุสาวรีย์เครื่องประจักษ์ตาให้กระเทือนถึงน้ำใจ พระธรรมเจ้ามีอักษรที่จารึกไว้ในวัตถุต่างอย่าง มีใบลานแลสมุดพิมพ์ เป็นต้น เพื่อเป็นอนุสาวรีย์อย่างเดียวกัน ฉันใด พระสงฆเจ้าก็มีภิกษุสามเณร ซึ่งเรียกว่า สมมติสงฆ์ เป็นดุจพยานผู้แทนเพื่อเป็นเครื่องชักจูงน้ำใจให้ใกล้ธรรมยิ่งขึ้น ฉันนั้น ฯ

การถึงพระสงฆเจ้า เป็นที่พึ่งที่ระลึกนั้น จะถึงได้ด้วยน้ำใจทางเดียว คือระลึกคุณท่านแนบกับน้ำใจ แล้วปฏิบัติตนตามพระธรรม เพื่อยังตนให้มีคุณธรรมเสมอด้วยท่าน รูปกายของท่านพระสาวกนั้น ๆ มิใช่องค์พระสงฆเจ้า เพราะเป็นสภาพแตกทำลาย คุณธรรมที่ท่านเห็นตามอย่างพระ-พุทธเจ้า แล้วบำเพ็ญตนของท่านถึงคุณธรรมนั้น ๆ หรือความรู้ของท่าน นี่แลคือพระสงฆเจ้า หรืออีกประการหนึ่ง พระธรรมเจ้าที่ประจักษ์แก่ท่านผู้รู้ก่อน ก็บันดาลให้ท่านผู้นั้นดำรงในตำแหน่งพระพุทธเจ้า ที่ปรากฏแก่ท่านผู้รู้ตามธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้า ก็ส่งให้ท่านผู้รู้นั้น ๆ เป็นพระสงฆ-เจ้า ผู้มุ่งถึงพระพุทธเจ้าเป็นที่ระลึก ก็ต้องดำเนินให้ถึงคุณคือความเป็นผู้รู้พระธรรม ผู้มุ่งถึงพระสงฆเจ้าเป็นที่ระลึก ก็ต้องเพ่งอารมณ์ให้ถึงคุณคือความเป็นผู้รู้พระธรรมตามคำสอนของพระพุทธเจ้าเช่นเดียวกัน พระพุทธเจ้า พระสงฆ-เจ้าเท่ากับเป็นสื่อล่ออารมณ์ให้ถึงพระธรรมได้ง่ายฯ บรรดาเราท่านทั้งหลายที่ศึกษาประพฤติปฏิบัติอยู่ในบัดนี้ ก็อยู่ในทำนองพระสงฆ์ คือมุ่งเพื่อรู้ยิ่งเห็นจริงในธรรมที่พระพุทธเจ้า

ตรัสสอนไว้ฯ ส่วนข้อว่า พระสงฆ์สาวกในครั้งพระพุทธเจ้า ฟังพระธรรมเทศนาเพียงข้อ ๒ ข้อ ก็ได้สำเร็จถึงธรรมง่าย ๆ ข้อนี้ ก็ต้องอาศัยอนุมานเทียบเคียง โดยยกวาสนาบารมีออกเสียก่อนฯ ตามเรื่องของพระสาวกนั้นๆที่ท่านนำมาแสดง ล้วนแต่ที่สุดก็สำเร็จธรรมตามภูมิ ถ้าพิจารณาทวนเรื่องย้อนขึ้นมาในตอนต้น ๆ จะเห็นโดยมากว่าท่านนั้น ๆ ล้วนแต่มีเค้าความปรารถนาอย่างแรงกล้า เพื่อออกจากทุกข์ เพื่อถึงธรรม เป็นพื้นอยู่แล้วทั้งสิ้น จึงประพฤติไปตามสติปัญญาของตนเพื่อให้สมปรารถนามีประการต่าง ๆ แต่เพราะไม่ใช่ทางถูก จึงวนเวียนคลำหาทางออกมิได้ เมื่อพระพุทธเจ้าผู้ทรงพระปรีชาเฉียบแหลม ประสบธรรมนำพระองค์ให้พ้นจากกระแสของโลกได้ก่อน ตรัสชี้แนะนำทางให้ จึงสามารถเข้าใจได้ทันที เพราะเท่ากับนกที่ดิ้นรนหาทางออกอยู่ในกรงขัง พอพบช่องทางแล้วก็รีบบินออกจากกรงนั้นทันที ฉะนั้น ตัวอย่างก็มีดื่น พระเบญจวัคคีย์ ที่ออกบวชก็หวังว่าจะคอยรับรู้ธรรมพิเศษจากพระพุทธเจ้า เพราะเชื่อว่าท่านต้องเป็นพระศาสดาเอก คำสอนของท่านต้องดีเป็นเอก คงสามารถ

บันดาลผู้รู้ตามให้เป็นเอกได้อีกด้วย ฯ พระยศ ก็ขัดข้องวุ่นวายใจ รนหาทางแก้ความขัดข้องวุ่นวายมาก่อน ฯ พระสารีบุตร พระโมคคัลลานะที่ออกเป็นปริพาชก ก็เพราะแสวงหาเครื่องพ้น ฯ ชฎิลทั้ง ๓ ที่ออกประพฤติพรตบูชาเพลิง ก็เพื่อหวังความสำเร็จธรรมเหมือนกัน ฯ แม้ในฝ่ายภิกษุณี พระนางปชาบดีโคตมีพระน้านางที่ทรงพยายามอ้อนวอนเพื่อขออุปสมบทบ้าง ก็เพราะใคร่ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย ฯ นางภัททกาปิลานีก็เคยได้รับความเบื่อหน่ายในการครองสมบัติ ปรารถนาจะออกบรรพชาหาทางพ้นมาก่อน ฯ นางปฏาจารา ได้รับทุกข์แสนสาหัส เพราะสามีบุตรธิดาและบิดามารดาตายพรากไปในเวลาใกล้ ๆ กัน มีทุกข์จนเปี่ยมล้นแต่ก็ไม่รู้จักหลีกทุกข์ พอพระพุทธองค์แนะทางให้ ก็สามารถหลีกทุกข์ได้ทันที เหล่านี้เป็นอุทาหรณ์ส่วนน้อยที่แสดงว่า ท่านแต่ก่อนล้วนแต่มีเค้าความปรารถนา เพื่อตรัสรู้ธรรมเป็นพื้นอยู่ก่อนแล้ว พอเห็นทางจึงดำเนินตามทันทีโดยไม่มีระแวงสงสัย จึงได้บรรลุที่สุดทางโดยไม่ชักช้า เพราะความกระทำกับความปรารถนาของท่านมีน้ำหนักเท่ากันและตรงเหตุตรงผลกัน จึง

สำเร็จเห็นปานนั้น ฯ ส่วนในบัดนี้ที่ไม่สำเร็จตามเยี่ยงอย่างท่านเหล่านั้นบ้าง โดยมากเพราะเชื่อไม่ตรงและไม่แน่วแน่จริง ความปรารถนาแรงกล้าเกินกว่าความกระทำ ถึงกระทำก็ทำอย่างท้อแท้ ไม่ทำจริง ทำเหตุไม่เด็ดเดี่ยว จะได้ผลเด็ดขาดมาจากไหน คำว่าทำไม่ได้ ไม่ควรมีในปทานุกรมเลย เพราะเป็นเหตุเครื่องอ้างเหนี่ยวรั้งไว้ ทำให้ถอยพยายามคลายความทำจริง เสียผลมากมาย ฯ ควรใช้ว่า ยังไม่ทำ จะคมคายกว่าเพราะเมื่อปรารถนาพ้นทุกข์ ทำไมไม่ทำทางเครื่องจะให้พ้นเมื่อไม่ทำจะถึงทางเครื่องพ้นอย่างไร จะแก้ว่าทำแล้ว แต่ไม่ได้ไม่ถึงเอง เพราะบารมียังไม่แก่กล้า นี้ก็ต้องย้อนถามอีกว่าที่ทำนั้นถูกแล้วหรือ ทำจริง ๆ อย่างเต็มสามารถแล้วหรือ ฯ เรื่องที่ทำจะถูกหรือผิด ก็พอสามารถจะทราบได้บ้าง เพราะคำสั่งสอนแพร่หลายทั่วไปเป็นบันทัดให้เทียบเคียงได้ ขอแต่ให้เรายุติธรรมแก่ตัวเราเองเสียก่อนเถิด เพราะเท่าที่เป็นไปโดยมาก แม้ตัวเองก็ปิดตัวได้อยู่อย่างใส่คะแนนไม่ทัน แล้วจะเห็นถูกเห็นตรงอะไรจากบุคคลหรือสิ่งภายนอก ลวงตัวเองก่อนได้ ทำไมจะไม่ลวงคนอื่น ไม่ตรงไปตรงมาตามความจริง

หัดตนให้ชอบคิดชอบปรารถนาแต่ของลวง ทั้งที่ตนเองก็ไม่อยากประสบของล่อลวง แต่ก็ฝืนกระทำไปทั้ง ๆ ไม่ตรงประสงค์เช่นนั้น จะไม่เห็นสมควรตำหนิตนเองบ้างเทียวหรือฯ การเตือนตนเองได้ก่อน การพิจารณาตนเองก่อน เป็นความดีอย่างยิ่ง พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญ แต่ทำได้ยากที่สุด เช่นการพนันทราบดีแล้วว่า มีทางเสียมากกว่าทางได้ แต่ทนความย่ามใจไม่ไหว ชั้นต้นก็เพียงแต่ลอง ๆ ได้ก็ลืมตัวอยากให้ได้ทวีอีก เสียก็ขอแก้ตัวเพื่อเรียกทุนคืน ครั้นเสียมากยิ่งขึ้นก็ขอพอค่าพาหนะกลับบ้าน สุดท้าย ต้นทุนหายกำไรไม่เหลือถ้ายับยั้งไม่ได้ ขืนเผ้าหมกมุ่นเอาจริงเอาจังก็ถึงหายนะโดยไม่สงสัย นี่เป็นตัวอย่างส่วนน้อย แสดงว่าตนเองทราบแล้วว่าการพนันเป็นทางของความชั่ว แต่ก็ลวงตนเองว่า คงไม่เสียครั้นเสียเข้าจริง ก็พยายามลวงต่อไปอีก เมื่อตกอยู่ในอำนาจฝ่ายชั่วครอบงำใจแล้ว เป็นหมดทางที่จะฝืน หมดทางที่จะเตือนตนพิจารณาตน ทำลายตนเองให้เสื่อมแล้ว มิหนำซ้ำพลอยทำลายผู้อื่นด้วยการเบียดเบียนทรัพย์สมบัติบ้าง ด้วยเป็นการให้ตัวอย่างความชั่วแก่อนุชนของตนบ้าง ดูเป็นที่น่า

อนาถใจ ฯ นี้เพียงแต่ความยั่วยวนใจอย่างหยาบ ๆ ยังไม่สามารถถอนตนจากมาได้ จะป่วยกล่าวไปใย ถึงการละเลิกเพิกถอนอย่างละเอียดยิ่งขึ้น จะถอนตนพ้นได้อย่างไร ฯ

พระพุทธภาษิตบทหนึ่งใจความว่า ช่างไม้ยังถากเกลาเหลาไม้ให้สำเร็จรูปตามปรารถนาได้ คนฉลาดย่อมสามารถฝึกปรือตนให้ดีได้เหมือนกัน ฯ สมควรเป็นเครื่องเตือนสติให้พยายามฝึกปรือตน ฯ พระสงฆเจ้าท่านก็เป็นพระสาวกนับถือพระพุทธเจ้าเช่นดังเรา แต่ท่านบำเพ็ญตนถึงธรรมได้ เราผู้มุ่งถึงท่านเป็นสรณะนั้น มิใช่ให้ท่านมาช่วยปัดเป่าหรืออุ้มชูต้องการถึงท่านเป็นตัวอย่างจุดที่หมาย เมื่อถึงท่านเป็นสรณะได้แล้ว คงถึงธรรมได้เอง ฯ การถึงพระสงฆเจ้าเป็นสรณะมิใช่ถึงรูปกายของท่าน ต้องถึงคุณธรรมความดีส่วนที่ท่านบำเพ็ญได้ จึงเป็นการถึงท่านเป็นสรณะถูก และพระสงฆเจ้าเป็นชั้นอริยสงฆ์ ภิกษุสามเณรในยุคนี้ จึงมิใช่สังฆรัตนะเพียงเป็นสมมติสงฆ์ ผู้มุ่งประพฤติความดีตามธรรมวินัยสืบอายุพระศาสนา ตามเยี่ยงอย่างพระอริยสงฆ์เท่านั้น ฯ เมื่อน้อมอารมณ์ยึดคุณธรรมของพระอริยสงฆ์เป็นหลักแล้ว

บำเพ็ญตนให้เจริญขึ้นตามแนวคุณธรรมของท่าน อย่างนี้แล ชื่อว่าถึงพระสงฆเจ้าเป็นสรณะที่พึ่งที่ระลึกของตน สมกับที่เปล่งวาจาว่า สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ ข้าพเจ้าถึงพระสงฆเจ้าเป็นที่พึ่งที่ระลึก ด้วยประการฉะนี้ ฯ

ได้บรรยายถึงพระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆเจ้า มาครบรัตนตรัยแล้ว เพื่อเป็นการแสดงความอ่อนน้อม ปลุกความเลื่อมใสให้ตื่นตัว ก่อนที่จะสดับธรรมเทศนาในยกต่อไปตลอดเทศกาลเข้าพรรษานี้ แต่ยังมีแง่ที่ควรตริตรองอีกว่า คำที่กล่าว พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ ขึ้นต้น แสดงว่าขอถึงพระพุทธเจ้าเป็นที่ระลึก ต่อมากล่าวว่า ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ ขอถึงพระธรรมเจ้าเป็นที่ระลึก และต่อมากล่าวว่า สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ ขอถึงพระสงฆเจ้าเป็นที่ระลึกอีก มิเป็นการกลับกลอกปดตนเองไปหรือ ไม่แน่นอนว่าถึงใครเป็นที่ระลึกจริงจัง ฯ ข้อนี้ ไม่เป็นการกลับกลอกปดตนเองเลย เพราะเรากล่าวถึงตามวัตถุ ซึ่งเป็นที่นับถือสักการะดุจแก้วสารพัดนึกของเราให้ทั่วถึง ความจริงรัตนะทั้ง ๓ เหมือนไม้ ๓ เหลี่ยมท่อนเดียวกัน ชี้เฉพาะเหลี่ยมหรือทั้ง ๓ เหลี่ยม ย่อมถูกไม้

อันเดียวกัน นั้นเอง เป็นแต่ชี้ตามลักษณะรูปพรรณของไม้เท่านั้น ฉันใด รัตนะทั้ง ๓ ย่อมต่างกันโดยวัตถุ คือ พระ-พุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆเจ้า นี้กล่าวโดยสมมติตามอาการ แต่ก็รวมเป็นสภาพอันเดียวอยู่ที่พระธรรมเจ้าเท่านั้น พระพุทธเจ้าเป็นผู้ตรัสรู้พระธรรมด้วยสัพพัญญู รู้ตลอดหมดก่อนแล้ว ทรงสั่งสอนประชาชนทั่วไป จึงได้พระนามสมมติว่าพระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า ถ้าไม่มีพระพุทธเจ้าผู้ตรัสรู้ก็ไม่เปิดเผยแสดงออกได้ พระสงฆเจ้าก็อาศัยตรัสรู้ธรรม โดยเอกเทศเฉพาะอย่าง แต่ไม่ใช่ด้วยตนเอง ต้องอาศัยพระพุทธ-เจ้าทรงชี้แจงแนะนำก่อน เป็นกำลังประกาศพระศาสนาสืบมา จึงแสดงให้เห็นว่ารัตนะทั้ง ๓ รวมเป็นสภาพอันเดียวกัน คือเป็นหลักชัยรวมอยู่ที่พระธรรมเจ้า ฉันนั้น ฯ การรู้จักพระ-รัตนตรัยก็เพื่อแสดงความเคารพสักการะ ถูกยึดเป็นสรณะที่พึ่งที่ระลึกถูก เพื่อเป็นธงชัยนำสู่ทางสัมมาปฏิบัติบำเพ็ญตนได้สุขุม ลุ่มลึกโดยลำดับจนสามารถถึงกระแสธรรมต้องปล่อยวางให้หมดอุปาทานไม่มีความยึดถือ ถ้ายังมีความยึดมั่นถือมั่นอยู่จะ

ถึงธรรมมิได้ เหมือนโดยสารเรือเพื่อขึ้นฝั่ง ถึงฝั่งแล้วต้องทิ้งเรือ ขืนยึดเรืออยู่ไม่ละทิ้ง ก็ขึ้นไม่ถึงฝั่งฉะนั้น

ก่อนจบ ขอพระธรรมเจ้า ที่พระพุทธเจ้านำออกเปิดเผยจนพระสงฆเจ้าได้รู้ตาม และนำสืบต่อมาจนถึงกาลบัดนี้ จงเอิบอาบซาบซึมทั่วดวงหทัยของพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย เพื่อสำเร็จสิ่งที่ปรารถนา คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข ทุก ๆ ท่านเทอญ ฯ

วาสนคติ

เขาคนเรานี้ก็ คนกับ เขาเฮย
เขามั่งมียศทรัพย์ เสพพร้อม
เราหมดยศทรัพย์อัป— ระภาค
เราจักเฉยโอดต้อม เท้งตุ้มฤๅควร.

ตาดูหูสดับถ้อย เธียรแถลง
ละชั่วกอบชอบแปลง เปลี่ยนไว้
ทำหูบ่ำตาแสดง ดงเถื่อน
สอนมิจดจำไร้ เรื่องรู้ระยำ คนนา.

ดูนางดูแม่ต้อง ตามดู ยายเฮย.
ผิวเล่าลาดเลากูล์ กระด้าง
อย่าคบจะอดสู สายถนัด
หากผ่าเหล่ามีบ้าง บ่มร้อยดีเดียว.

สารเศวตรพิเศษซึ้ง แสวงหา ยากเฮย
ใช่เกิดกลางพารา ใหญ่น้อย
ย่อมมีแต่กลางพนา— วันเถื่อน ดงพ่อ
เฉกปราชญ์เกิดต่ำต้อย เติบแล้วเต็มแล.

ตาหูจมูกลิ้น แลนำ เราเฮย
เป็นบ่อต่อความกระทำ ทั่วสิ้น
รูปเสียงกลิ่นรสสัม ผัสสบ กันแฮ
ใจโศกใจกะแด่วดิ้น อยากได้ดูกรรม

ไพรีมีมากแคว้น แขวงไร
บัณฑิตไม่อยู่ใน ถิ่นนั้น
ชั่วครู่ชั่วยามไพ— รีย่อม ประทุษนอ
ทุกข์มากภัยมากกั้น กอบร้ายพึงเกรง.

ดรุณวัยมิใฝ่เพียร สมัครเรียนวิชาชาญ
เจริญใหญ่ประกอบภาร ถนอมชีพสถานไร
กระทั่งเฒ่าชราร่าง จะเคว้งคว้างระทมใจ
เพราะตนมัวประมาทไม่ ประกอบทุนก็ขุ่นแอง.

เคยโตตลอดย่านบ้าน เมืองตน
ยามพลัดถิ่นทวยชน แช่งค้อน
ควรหลีกเลี่ยงอดทน ไปก่อน
รู้หลบเป็นปีกซ้อน ซุ่มเขี้ยวคมพลาง.

รูปเสียงกลิ่นรสนั้น นานสลาย มิฤๅ
ผองอนิจอนัตกลาย เทวศกล้ำ
ไฉนชนจักจำตาย ตามตื่น
เพราะมนัสยังคล้ำ เคลือบด้วยอวิชชา.

วิทยาเรียนได้เท่า เทียมกัน หมดเฮย
ความสมรรถแหละสำคัญ คู่เค้า
ใครดีเล่าเรียนพลัน สำเร็จ เร็วนา
สามารถใครต่ำเผ้า ฝึกต้นปลายลืม.

ยามขยันในกิจไร้ คุณแล ประโยชน์เอย
ดูค่ำคืนเร็วแปร เปลี่ยนย้าย
กอบประโยชน์เดี๋ยวแด นึกดุจ โมงนอ
นาฬิกาอุ้ยอ้าย ชักช้าชวนฉิว.

ลงลำเรือร่วมแล้ว ควรระมัด ระวังเฮย.
จับถ่อพายวาดคัด ช่วยค้ำ
ตามควรแก่ความถนัด อย่านิ่ง เฉยนา
ขืนขัดเท้าราน้ำ เช่นนี้มีหลาย.

ในยี่สิบสี่, ถ้า ทำเกณฑ์ เสียนอ
แปดชั่วทุ่มนอนเป็น ผ่อนเปลื้ย
อิกแปดชั่วโมงเจน จับเล่า เรียนเอย
เหลือเล่นคุยยั้วเยี้ย เยี่ยงนี้ดีหลาย.

ลำบากกายในหน้าที่ ทำคุณ ประโยชน์เฮย
จงบั่นบากเพียรหนุน เนื่องน้อม
ผลสำเร็จจักจุน เจือสุข ทรัพย์แล
เพราะไผ่ร้อนนอนล้อม รอบด้วยความเย็น.

กลจักรคนจัดขึ้น พอคิด แก้เฮย
กลอุบายทุจริต ลับเร้น
เกิดขึ้นแก่ใจพิษ ผลเร่า ร้อนนา
กายพจีมิเว้น ช่วยแก้กลใด

การใดเป็นประโยชน์แล้ว รีบบำ—เพ็ญเทอญ
อย่าปล่อยเลยจักกำ— ศรดสร้อย
เวลาไม่คอยคำ— นึงนึก เถิดพ่อ
อายุพลอยค่อยคล้อย ล่วงสิ้นเสมอเสมอ

พระพายชายโตรกต้อง ตากเย็น
หยุดพระพายร้อนเย็น เปรียบบ้า
การงานหากสะดวกเห็น หายเหนื่อย
อุปสรรคขัดขวางว้า วุ่นแก้เต็มทน.

เป็นคนควรจิตมุ่งผดุง ชีวิตตน
เป็นคุณประโยชน์ผล พิศาล
หากปล่อยเลยมนเฉยมิเอาธุรประการ
ใดเลยก็หนักบ้าน และเมือง
จึ่งยามยังยุวหาพิชาทรประเทือง
เติบอาชีวาเนื่อง สบาย.

เจียมตนเจียมศักดิ์สู้ สงวนสิน เถิดพอ
จักเห่อเหิมชนยิน เยาะเย้ย
จนยากญาติมิตรผิน พักตรหลบ
จวบมั่งมีแล้วเว้ย วุ่นบ้าอาหลาน.

พยายามกระทำกิจ สุจริตเสมอไป
มิท้อถอยระอาใจ ผลเผล็ดสำเร็จสม
ผิวเกียจกอบทุราภรรม ก็จะนำทุขารมณ์
เสวยยิ่งจะดิ่งจม วิปโยคตลอดกาล.

รูปกายภายนอกนั้น นวลงด งามแล
ชมโอ่อ่าปรากฏ กระนี้
ไร้งามพิทยายศ ศักดิ์หย่อน
ทราบนอกในงามชี้ เชิดช้อยพิชา

ยามอุทกไหลเอ่อขึ้น ขอบเฉนียน
ควรรีบเร่งพากเพียร ตักจ้วง
ใส่ภาชน์เพื่อคราวเวียน วันลด แล้งนา
มัวประมาทขาดห้วง หอบหิ้วหาวลม.

เป็นที่จับเหมาะหมั้น มือกุม
จึงจับรวมแรงรุม รวบคั้น
มิเบิดท่าเชิงคุม คมเล่ห์
กวนโน่นนิดหน่อยนั้น น่าท้อถอยแรง.

ใครใดใจจืดล้วน ลืมคุณ ท่านเฮย
อกตัญญูบุญ เบียดแว้ง
ห่อนคิดกัตเวทิ์หนุน นับเผ่า พาลนา
ใครคบก็เหมือนแกล้ง เกลือกเคล้าของเหม็น.

ปีใหม่ไขขวบขึ้น อิกโข
มองอาตม์อนาถโอ อ่อยล้า
ละคุณประโยชน์โล- เลเล่น แหลกเฮย
หวลคิดจิตพะว้า วุ่นแค้นเคืองตน

ใครใครใจจับเค้า อคติ
รัก, เกลียด, กลัว, หลง, มิ, หมั่นห้าม
เกียรติยศจักเสื่อมพิ— บัติเพียบ โทษนอ
กลศศีแรมคล้าม เผือดสิ้นรัศมี

ผู้อุปการะก่อนทั้ง กตัญญู ชนเอย
แลกตเวทีดู ยากได้
อาชาไนยบุรุษสู เหลือสบ
แต่ชาติพาลชนไร้ สติล้วนแลสลอน

เข้าเมืองตาหลิ่วต้อง หลิ่วตา ตามเฮย
คลองคดคัดนาวา ว่ายคุ้ง
เถนตรงนักจักพา ลำบาก
พวกมากลากไปรุ้ง เรื่องนี้ธรรมดา.

ความดีความชั่วยั้ง ยืดยาว
ใครกอบดีเกียรติพราว พร่างหล้า
ใครกอบชั่วเชิดคาว คงคู่ กันแล
โจรมิอาจลักคว้า ไขว่ต้องกองกรรม.

เพียรทำกรรมชอบสร้าง เสมอเสมอ
คนมิเห็นเทพเลอ ลอบรู้
คุณงามจักตามเสนอ สนองสัก ครั้งแฮ
เพราะเกียรติมิละผู้ เผ่าพื้นประพฤติธรรม.

แก่พูดชวนพร่ำเพ้อ　　พาจา　เถียงกัน
แก่คิดจิตส่ายหา　　เหตุพุ้ง
แก่ทำคร่ำกายา　　ยลซูบ　ซีดนา
อ่อนนักมักแวงวุ้ง　　แก่บ้าอ่อนบอ.

มีปากหากพูดได้　　พูดไป　เสมอพ่อ
ควรจักบึดเบิ่ดไฉน　　มิรู้
ห่อนยั้งชั่งดูใน　　กาลเทศ
มีแต่เลวทรามสู้　　สดับไว้กลางใจ

ฝึกปรืออาตมะด้วย　　โดยกาล　เหมาะแล
ตามขณะไม่ปล่อยนาน　　เนิ่นไว้
อาจพลันสบสุขศานติ์　　สมเหตุ　ผลนอ
ผู้เสื่อมลาภยศไซร้　　เพราะทิ้งกาลเสีย.

หว่าน　พจน์สุวภาพล้อม　　โลมใจ　ชนเอย
พืช　แผ่ไมตรีไพ—　　โรจน์สล้าง
หวัง　กอบกิจการใด　　ดาลช่วย　สมนอ
ผล　ย่อมดีกว่ากระด้าง　　กระเดื่องลิ้นสามหาว.

หนัก โกรธไม่โกรธโต้ ตอบสนอง
เอา ส่วนดีตอบปอง ชั่วบ้าย
เบา จิตตระหนี่จอง จาคะ ตอบเฮย
สู้ มุสาว่าร้าย รับด้วยสัจจา.

สุดเอยสุดแก้
ยามรักแม้ผักขมชมว่าหวาน
เฝ้าบ้อยอล่อให้หลงด้วยลมพาล
หมดต้องการพลันผละสละไกล
ชายร้างรักสักพันครั้งยังไม่ผิด
สตรีจิตสามสองหมดผ่องใส
โอ้นี่หรือยุติธรรมแสนช้ำใจ
ศักดิ์หญิงไร้เกียรติแท้สุดแก้เอย.

สุดเอยสุดรู้
น้ำจิตผู้อื่นหลายทั้งชายหญิง
จะชั่วดีถี่ห่างยากหยั่งจริง
เหลือสายดิ่งทิ้งคำนวณประมวลการ

อันสำเนียงทราบเพียงเพศภาษา
กิริยาบอกตระกูลสุนทรสาร
พอเทียบหยั่งชั่งใจได้ประมาณ
อาศัยนานพิเคราะห์ดูพอรู้เอย.

จงเอยจงคิด
ความชั่วนิดติดตัวพามัวหมอง
นึกว่าน้อยค่อยสะสมนิยมปอง
อาจเป็นกองโตใหญ่ไร้ความดี

อย่ากล้าทำความชั่วกลัวไว้ก่อน
จะบั่นทอนสุขร้ายห่างหน่ายหนี
ถ้าในตัวชั่วมากยากเต็มที
จึงควรมีสติยั้งระวังเอย.

รถยนต์สองแถววิ่ง รวดเร็วจริงยิ่งวัวควาย
พาคนโดยสารหลาย กับสินค้ามาอัดแอ
ถนนปนดินเลน สี่ล้อเผ่นลื่นกันแย่
โดดกระดอนสะท้อนแท้ ทุกคนปานสั่นเขย่า

ผู้นั่งตอนท้ายคล้าย โยกตัวส่ายดังเมาเหล้า
ฝุ่นฟุ้งมุ่งย้อนเข้า จับหน้าตาเช่นทาคราม
เพราะธุระอยากจะไป ให้เร็วไวจึงไม่ขาม
ทนลำบากกรากกรำยาม ทนเสียค่าโดยสารแพง
ปะเหมาะเคราะห์คนขับ เร่งแซงกับเพื่อนรถแข่ง
ประมาทพลาดทางแรง ตกถนนป่นปี้เลย
คนโดยสารพาลเจ็บตาย เพราะความร้ายผู้ขับเต้ย
ไหนรถไหนคนเอย ยับระยำหลายซ้ำเติม
ผู้ขับไม่รับรู้ ว่าเหล่าผู้โดยสารเพิ่ม
ให้ค่าโดยสารเสริม ตนจึงเริ่มมีทุนวิ่ง
ควรคิดถึงผาสุก สะดวกทุกประการสิ่ง
ขับโดยระวังจริง เหมือนประกันชีวิตเขา
อย่าให้เกิดเสียหาย จะทำลายถึงรถเรา
ดังนี้มีข้อเค้า จำเริญในอาชีพ แล.

อันดวงดาว พราวฟ้า อาทิตย์จันทร์
โยกย้ายผัน โคจร ย้อนราศี
ว่าอาจพา คร่าชีวิต ติดราคี
ให้มั่งมี ศรีสุข หรือทุกข์ร้อน

อีกพระเจ้า เผ้าพิทักษ์ มุ่งรักษา
ผู้เคารพ บูชา ถาวรก่อน
จะได้ดี มีบาป หยาบคายต้อน
พระเจ้าผ่อน ผันให้ ได้องค์เดียว

แท้จริง สิ่งนี้ อยู่ที่กรรม
ตนเองทำ นำผล ตนฟูเหี่ยว
ดวงดาว พระเจ้า ล้วนเปล่าเทียว
ตนเองเที่ยว ก่อทุกข์ สุขให้ตน.

ถ้าชีวิตเมื่อวาน เรายิ้มได้แล้ว จงระวังวันนี้และพรุ่งนี้ อย่าให้นองน้ำตา.

เฉลิมอานุภารัต— ตนตรัยสุมงคล
ขจัดสรรพกังวล— อุปสรรคกษัยศูนย์
พิบูลพัฒน์สมรรถมั่ว ดลทั่วเสมอมูล
ประสพสีติจำรูญ จิรสิกขกามเทอญ

พิมพ์ที่โรงพิมพ์แพร่การช่าง ถนนเฟื่องนคร กรุงเทพมหานคร
นายอำพัน ฉายางกูร ผู้พิมพ์และผู้โฆษณา ๒๕๑๘